

ה' לי בן אחר (בראשית ל כד), (ענ) הוסיף לה בנימין ותומתו, סנין כן, זה לך בן אין כתיב כאן, אלא כי גם זה לך בן (שם לה יז), (ער) וכן את מוצא בחזקיהו המלך כל ימי מלכותו י"ד שנה, ובשדוּמִיף לו הקב"ה הוסיף לו מ"ו שנה, הגני (מוסיף) [יוסף] על ימיד [חמש עשרה שנה] (ישעיה נה). וכשראו הנביאים שתוספתו של הקב"ה יתירה מן העיקר, התחילו לברך יית ישראל בתוספת, משה אמר [ה' אלהי אבותיכם] יוסף (ה') עליכם [ככם וגו'] (דברים א יב), דוד אמר יוסף ה' עליכם (תהלים קצו יד). אף לעולם הבא הקב"ה קונה לעמו בתוספת, שנאמר והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו (ישעיה יא יא):

חסלת פרשת חיי שרה

פרשת תולדות

[א] ואלה תולדות יצחק בן אברהם (בראשית כה יט). (א) זש"ה עמרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבות (משלי יז י), מי גרם לאברהם שנתגדל, יעקב, שנאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (בראשית כה כב), ולמה שאם זכה אדם שיהא בן תורה הוא ובנו ובן בנו, ישוב אינה פוסקת ממנו עולמית, שנאמר וידענתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת (דברים יז י), מה יום מתן תורה אינו במל', כך הלמד תורה לבנו ובן בנו שוב אינה פוסקת ממנו, וכך כשראה הקב"ה לאברהם שהיה עוסק בתורה, מנין שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' (בראשית כה ט), וכתיב כי ידעתיו (שם יט יט), ועמד יעקב ולא זו מן התורה, שנאמר ויעקב איש תם יושב אוהלים (שם כה כז). מה התנה הקב"ה עמו, לא ימוש ספר התורה וגו' (יחזקאל א ט). (ב) וכתיב בן חכם ישמח אב (משלי יא יא), זה יצחק, שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כה יב), ובן כסיל זה ישמעאל, שנאמר ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם (שם כה יג). יש בנים מתגנן באבותיהם. יאשיהו מתגנה באביו, שנאמר כי [הוא] אמן הרבה אשמה (דנ"ג לג ג). חזקיהו נתגנה באחו, שנאמר צור תעודה (ישעיה מ טו). ויש אבות שנתנו בבניהם, עלי נתגנה בבניו, [שנאמר ובני עלי בני בליעל (שם כג יג), ואף שמואל נתגנה בבניו] שנאמר ולא הלכו בניו בדרכיו (שם מ ג). אלא אברהם. לא היה כן, אלא הוא נתגדל

הערות ותקונים

בהוספת דברים: (ענ) הוסיף לו בנימין ותומתו, פי' תאומה נולדה עמו, כמו שמוצא בנ"ר פ"כ סוף אות ח' תאומה יתירה נולדה עם בנימין, ומוצא גם בנש"י על התורה (בראשית לה יז), ורבותיו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה, ובנ"ר פס"ג א' גרסא אחרת, ועיין דברים רבה פ"א אות י"ג ועיין ב"ר פכ"ב, וחוס' סנהדרין דף ל"ח ע"ב ד"ה וירדו: (ער) וכן אתה מוצא בחזקיהו המלך. עיין ב"ר שם פס"ג ודברים רבה שם פ"א אות י"ג: בזהמיני ההערה האחרונה לפרשה זו אמרתי להעתיק עוד מה שנמצא בכ"י רומי בסוף פ' ח"י דברים אחרים מאלה המעתיק וז"ל: סביב הדף ל"ו (בכ"י) כתוב, "ואני יודע לאיזה ענין שייך": ד' אלפים של תורה כלו קע"ב שנים אחר חורבן בית שני, כינר ד' פעמים ד' מאות שנה, ד' מאות משולל יחזק עד יליאת מזרים, וד' מאות עד בנין בית ראשון, ופ' שנים וד' מאות ו' שנים דבית ראשון, וע' דגלות בבל, ות"ך דבית שני, ומ"ח מאות הנפש עד שגולד יחזק סך הכל אלף ותתכ"ח שנים פד חורבן בית, ועוד חסר קע"ב שנים שקדם לסוף החורבן לאלפים של תורה דקע"ב ותתכ"ח הם אלף, נמצא מזריאת עולם עד חורבן בית שני ג' אלפים ותתכ"ח: וכן הימין שהוא אלף ושל"ה מן החורבן כלה בשנת קס"ג לאלף הששי שהחורבן קדם, לתחלת אלף הששי [אלף] וקע"ב (וכן לאלף הששי ושל"ה), וכשתחסר מהם פי' משל"ה קע"ב יסאר קס"ג תמצא שבשנת קס"ג לאלף הששי יהיה קץ הימין, ע"כ. ואף כי אין ענין חשבון הזה לכלל, בכל זאת העתקתיו פה למשמרת, יען כי הדברים עתיקים:

(א) זש"ה עמרת זקנים בני בנים מי גרם לאברהם שנתגדל. כל הפרשה הזאת נחסרה ג"כ בכ"י אקספארד, וחסר עד מלת "ברכה" בלוח כ"ד, (עיין לעיל בפ' ח"י הערה ל"ט ולהלן בפ' תולדות הערה קס"א), והשלמתי את כל הנחסר מתוך כ"י רומי, ונמצא לנכון בכ"י פארמא. ובגדפס תולדות אות ד' נמצא דרשה על הכתוב הזה בסגנון אחר, וכל פרשת תולדות הוא בסגנון אחר ודרשות אחרות ממה שהוא בכ"י שלט, ען בנ"ר פס"ג תמצא ג"כ דרשה על הכתוב הזה באופן אחר, ומוצא בליקוט ריש פ' תולדות בשם ב"ר, ועיין גם בלגדת בראשית פל"ו אות ב': (ב) וכתיב בן חכם ישמח אב זה יצחק. מוצא בליקוט משני רמז תתקמ"ד בשם התנחומא, ומן המאמר יש בנים מתגנן באבותיהם מוצא גם בליקוט תולדות רמז ק"י בשם התנחומא

ביצחק, שנאמר אברהם הוליד את יצחק, וכי לא הוליד אלא יצחק בלבד, (ג) והרי כתיב (ואלה תולדות ישמעאל) [ותלד הגר לאברהם בן גו'] (בראשית פז טו), ועוד בני קטורה זמרן ויקשן, ואינו אומר אלא אברהם הוליד את יצחק, אלא שהיה יצחק צדיק, לכך נאמר אברהם הוליד את יצחק: (ד) (ויהי רעב. וזש"ה בבא רשע בא גם בוז (משנ"י יח ג), מי הוא זה, זה היה עשו הרשע שעל רגליו בא לאברון: מה כתיב)

[ב] ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד וגו' (בראשית כה כז). (ה) אמר ר' ברכיה הכהן אמר ר' לוי שניהן הלכו לבית הספר, ושניהן שוין עד מ"ז שנה, למה היו דומים, (ו) להדם ועצמותיות, (ז) כל זמן שהן קטנים אין אדם מפרש מזה לזה, משיגדלו זה מפיח ויהי טוב, וזה מוציא קוציו, כך כל ימים שהיו עשו ויעקב קטנים לא היה אדם מפרש ביניהם, משנתגדלו נתפרשו, מנין שנאמר ויגדלו הנערים תו'. ויעקב איש תם יושב אהלים (סס.ש) איש יודע ציד. (ח) אמר ר' אבהו, מהו יודע ציד, צידיו מורגא, (ט) צד בבית [וצד] בשדה. (י) ויעקב איש תם יושב אהלים. א"ל הקב"ה אתה התחלתה לישב בזה האלים, היך כשאשוב לירושלים בזכותך אני חוזר, שנאמר כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב (ירמיה ל"ח), שבות אברהם לא נאמר, אלא שבות יעקב:

[ג] ויזר יעקב (בראשית כה כט). נכנס עשו מן השדה וראה פניו של יעקב מפוחמות, א"ל מה את עושה, א"ל (יא) אין את יודע שמת אברהם וקנינו ואני עושה תבשילין, (יב) וילך להברות עליו, א"ל עשו, אהבי ושונאי מתו כאחד, אברהם מת (יג) ונמרוד

הערות ותקונים

התנחומא: (ג) והרי כתיב ואלה תולדות ישמעאל, הסגרתו והסגרתו הכתוב ותלד הגר לאברהם בן, או הכוונה לסיפא דקרא אשר ילדה הגר המלאת שפחה שרה לאברהם. וכן מה שסיים ועוד בני קטורה זמרן ויקשן, טעמו על הכתוב ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו את זמרן ואת יקשן ואת מדין ואת ישבן ואת שוה (בראשית כה א ז), מזה תראה שהוליד עוד בנים ולא יתכן לנד: (ד) ויהי רעב וזש"ה בנא רשע בא גם בוז, עד מה כתיב הסגרתו כי מיותר הוא, ולהלן על ויבז עשו מוצא הדרש ההוא, ומן ויגדלו הנערים הוא התחלת המאמר: (ה) אמר ר' ברכיה הכהן אמר ר' לוי שניהן הלכו לבית הספר ושניהן שוין עד מ"ז שנה, כן מוצא גם בתנחומא הנדפס פ' תלפ"א אות ג', וכן בב"פ פארמא שניהן היו הולכין לבית האוד ושניהם שוים עד חמש עשרה שנה. אולם בב"ר פס"ג אות ס' מוצא זה ג"כ בשם ר' לוי, וסם הגי' כל י"ג שנה שניהם הולכין לבית הספר, וכן מוצא בילקוט רמז ק"י בשם ב"ר. ועיין בנ"ל ע"ה, והאמורא הנקראת והלא לא יא עשו לתרבות רעה עד שהיה בן מ"ו שנה שמת אברהם זקן, י"ל דלוחן שתי שנים מן י"ג עד מ"ו אע"פ שהיו נכרים במעשיהם לא היה אלא בנאשה, אבל אחר מ"ו הוא נכרים בפרהסיא זה ללדקו וזה לרשעו עכ"ל. אולם כלשון הוא בתנחומא נכונה, וכן בפסיקתא רבתי פ"ב אות ד' אמר ר' אבהו יא עשו לשדה בן חמש עשרה ב' כי אברהם מת מ"ו שנה לחי' יעקב ועשו: (ו) להדם ועצמותיות. וכ"ה בתנחומא תלפ"א, ובב"ר שם ויילקוט שם הגי' להדם ועצמותיות, וכן בלוקא מוב לעצמותיות והדם, וכן מוצא בערוך ערך ענבן כמו שהוא בב"ר: (ז) כל זמן שהן קטנים אין אדם מפרש מזה לזה. בב"ר ובלוקא מוב הגי' שהיו גדילים זה על גבי זה וכיוון שהגדילו ושהפירו זה טוהר ריחם וזה חומה: (ח) אמר ר' אבהו מהו יודע ציד ידיו מורגא. וכן בב"ר אמר ר' אבהו שודני ידיו, המ"כ דחק לפרשה וכתב שודני סיפא דקרא איש תם קדוש שדני כלומר בקי בשדה ודרש דלוי בתלוקא אחיות וספר"ץ דלוי כלומר רמאי וזוהי פסח אף בקי ברמאות בבית ומפרש וכו' והיך עכ"ל. ובכ"פ פארמא המלות האלה ליתא שם: ולפי דעת ידיו הרב הגדול הבגלן הנפלא מוהר"י דר' קאהוט ז"ל ידיו שודני ורלה לבארה מלשון רמאי וכן בב"ר ז"ל ידיו שודני, והמלה קאה לבארה: (ט) לז בביתו ולד בשדה. בב"ר וילקוט רמז ק"י בשם ב"ר טקף בבית היך מתקבין מילחא, בשדה היך מתקבין תבא, ועיין רש"י פ"ה"ל יודע ציד ללד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היך מעשרין את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במלות ע"כ: (י) ויעקב איש תם א"ל הקב"ה אתה התחלתה לישב בזה האלים, מוצא בילקוט ירמיה רמז ש"ב בשם התנחומא, וכן מוצא בלוקא מוב ודבריו טעמים מהתנחומא שלפנינו: (יא) אין את יודע שמת אברהם וקנינו. עיין בב"ר פס"ג אות י"א, בב"ר דף ס"ז ע"ב, פסיקתא רבתי פ"ב, פדר"א פל"ה: (יב) וילך להברות עליו. פי' לאטול סעודת הנראה. ובכ"פ פארמא הגי' ל' וילך להברות עליו: (יג) ונמרוד מת. בילקוט תולדות רמז ק"י בשם פדר"א עשו הרג את נמרוד ואת חיות נט, ובפדר"א פכ"ד מאלף רק מעשו הרג את נמרוד, ובהגרסא "ע (בראשית כה כז) דהוא קטל ית נמרוד וית חטן בריה, ועיין סדר הדורות ב"א קכ"ג. ובב"ר פס"ג ליתא שהיה נמרוד מנאק להרוג את עשו על הנגדים שהיו ביד עשו, ואולי יש לתקן בב"ר וכל"ל הנה אכזי סוף לעמו, שהרג נמרוד ויירא עליו יסרגו אותו, עיין בבב"ר שם, ומתחיל עם פדר"א, וכן תראה גם בב"ר

מות, ומה זה לי בכורה, (יד) ומה היה התבשיל עדשים, (טו) שמקדם היו מכניסין (על) [אל] האבל עדשים, ולבית המשתה עדשים, ויבא עשו (נראית כה כט), (טז) אמרו ג' עבירות עשה אותו הרשע בו ביום, גנב דכתיב אם גנבים באו לך אם שודדי לילה (פסוק סו ה), ובעל נערה המאורשה, שנאמר מן השדה, אין שדה אלא נערה, שנאמר אם בשדה יוצא [האיש את הנערה] (דברים כג כה), והרג את הנפש, שנאמר והוא עיף, אין עיף אלא הורג, שנאמר אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים (ויקרא יז ה): אמר הקב"ה התניתי עם אברהם, ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה (נראית טו טו), וזה אחרית טובה, שיהא הצדיק יוצא לחוץ ויאמרו לו ראה בן בנך מה עושה, אמר דוד כי טוב הסדר מחיים (תהלים סג ד), לפיכך נסתלק אברהם בשביל עשו, תדע לך שכן הוא, יצחק שבא מכח אברהם חי ק"פ, ואברהם לא היה אלא קע"ה, אמר הקב"ה שלא יראה עשו עובר עבירות וקורא תגר עליו, לפיכך נגרעו מחייו של אברהם ה' שנים: [ד] [הלעיטני נא מן האדם האדם הזה] (נראית כה ל), (יו) מהו הלעיטני, אמר ר' יוחנן כמך כתיב כאן, אלא הלעיטני, א"ל הלעיטני נתן לו בזיבורית, א"ל בזיבורית את נותן לי, שפוך את הקדירה לתוך פי, שאין לשון הלעטה אלא לשון שפיכה, (יח) שכן שנו רבותינו אין אובסין את הנמל ולא דורסין אבל מלעיטין, לפיכך אמר הלעיטני: ויאמר יעקב מברה כיום את בכורתך ליש (ל), א"ל בכורה אתה מבקש, מבקש אתה חלקי של עולם הבא, א"ל איני יודע אם יש לך חלק לעולם הבא, אבל מכור לי הבכורה (יט) שהיא מפרסמת כיום. מברה כיום (כ) אמר ר' אחא מי שהוא יודע (להשיב) [לחשב] כראוי לא נשלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים, שוימו של הקב"ה אלף שנים הן, שנאמר כי אלף שנים (תהלים קלז ד): ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות (שם כג), (כא) אברהם מות, ורוח הקודש אומר אל תבכו למת בכו. בכה להולך (ויקרא כג י), ולמה זה לי בכורה (נראית כה), ורוח הקודש אומרת ויאחב קללה ותבואהו ולא הפין בברכה ותרחק ממנו (תהלים קט יז). (כב) כיצד היו הבכורות מקריבין, עד לא הוקם המשכן היה העבודה בבכורות, וכל מי שהיה

הערות ותקונים

בב"ר פס"ה אות ס"ו ותקן דבקה את בגדי עשו התמודות מה שהמדרש מנמרו ומהו ונמלן, ועיין גם בפסר הישר, ואולי נוסף המאמר הזה אל הב"ר פס"ג שהוסיף אחד מהילקוט רמז קי"א, ודברי הילקוט טבעים מפרקי דרבי אליעזר רק הביא המאמר בטעות ע"ש, ועיין בלקח טוב נראית כ"ו ובהערה ע"ז סס: (יד) ומה היה התבשיל עדשים. עיין ב"ב סס ועיין בב"ר סס ופס"ה פל"ה ולקח טוב (נראית כה כה טע) ומה שהעירתי סס: (טו) שמקדם היו מכניסין על האכל עדשים ולבית המשתה עדשים. בב"ר פס"ג מה עדשה זו יש בה אכל ויש בה שמחה, ובפירש"י המיוחס לו בב"ר כתב שאוכלין אותה במשתה ושמהה ואוכלין אותה בלילות כך מפורש בתנחומא, וגם המ"כ הביא זה בשם רש"י ע"ש: (טז) אמרו ג' עבירות. בכ"י פארמא אמרו רבותינו, ועיין פסיקתא דרב כהנא פסקא דזכור (דף כ"ב ע"ב) ובב"ר פס"ג, ותנחומא תלף בכ"י ובנדרפס, ובנמלך כ"ב דף ס"ז ע"ב, ובתנחומא הנדרפס ריש שמות, ובתיב"ע, ובלקח טוב איתא חמש עבירות, ועיין ברש"י ע"ב, ועיין בעשרות שלי להפסיקתא סס ולמדרש לקח טוב סס: (יז) מהו הלעיטני אמר ר' יוחנן ממך ומן הדומין לך. בכ"י פארמא אמר ר' יהושע וז"ל אמר ר' יוחנן, ובב"ר פס"ג אות י"ב מובא בתחלה לבאר מלת הלעיטני והל"כ נמלא סס מן האדום האדום הזה ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר מיניה ומן פסדוניה, וריש לקיש אמר מיניה ומן דכוותיה, ונדחקו המפרשים לפרש כוונת המאמר, ואין ספק אולי שז"ל גם בב"ר ר' יוחנן אמר מיניה ומן הדומין, ועיין בפירש"י המיוחס לו בב"ר שכתב: האדום עשה לשון דומה כלומר דומין לך, וכוון למאמר התנחומא. ולפינו בתנחומא חסר וז"ל ריש לקיש אמר מן הדריקים שהן כיוצא בן, והוא המאמר מב"ר מיניה ומן דכוותיה: (יח) שך שט רבותיו הין אובסין, שכת דף ק"ה ע"ב, ומונא גם בב"ר ובפסיקתא סס וברש"י על התורה ונלקח טוב: (יט) שהיא מפרסמת כיום. עיין בלקח טוב שכתב ד"ל כיום בפירוש: (כ) אמר ר' אחא מי שהוא יודע להשיב כראוי. וז"ל גם בכ"י פארמא, ותקתי שז"ל לחשוב. ובב"ר פס"ג אות י"ג אמר ר' אחא כל מי שהוא יודע להשיב ימי הגלות ימלא שיהא אחד יבד יעקב בשלוה בללו של עשו, ועיין בפ"י משנת דרבי אליעזר וב"ר מה שהביא בשם הזה: (כא) אברהם מות ורוח הקודש אומרת אל תבכו למת. בב"ר פס"ג אות י"א על יד יעקב מיד איתא כך אמר לו מה סיבו של מיד זה, אמר לו שמת אורו זקן, אמר בליתו זקן פנעה מיד הדין, אמר לו הן, אמר אם כן לא מנא שכן ולא תחיות המתים, רוח הקודש אומרת אל תבכו למת. ולא תחדו לו זה אברהם, בכו בכו להולך. זה עשו: (כב) כיצד היו הבכורות מקריבין עד שלא הוקם המשכן היה העבודה

מקריב היה ראוי להתברך, שנאמר מזבח אדמה וגו' אבא אליך וברכתך (שמות כ כד), אמר עשו אין אותו האיש רוצה לא להקריב ולא להתברך, (כג) א"ל הנביא אם לא דם שנאת ודם ירדפך (יחזקאל לו ו), (כד) אמר ר' לוי בשם ר' חנינא בן חמא זה דם הקרבנות ששנא להקריב להקב"ה, (כה) ורבותינו אומרים זה דם המילה שמשך לו ערלה, שנאמר שלח ידו בשלומיו חלל בריתו (תהלים נה כה): ד"א אם לא דם שנאת, ועשו שונא את הדם, אביו מברכו בדם, והוא בטוח בדם, שנאמר ועל חרבך תחיה (נחמיה כ ט), ואומר לו אם לא דם שנאת, (כו) אלא ששנא נפשו של אדם, שהיא נתונה בגופו, לפיכך אמר למה זה לי בכורה: ויבן עשו (ספ"ט כה לו), (כז) כסבור שהוא שוחק עם יעקב, והקב"ה מסכים מלמעלה, שנאמר כה אמר ה' בני בכורי ישראל (שמות ד כג): ויבן עשו. (כח) בבא רשע בא גם בוז (משלי יח ג), זה עשו, שנאמר ויבן עשו, (כט) (ויבא קלון) [ועם קלון חרפה] (ספ"ט), (ל) שבא הרעב לרגלו, שנאמר ויהי רעב בארץ:

[ה] [ויהי רעב בארץ] (נחמיה כ ט), וזש"ה הנה עין ה' אל יראיו (תהלים לג יח), (לא) מדבר באברהם שנקרא ירא אלהים, שנאמר כי ירא אלהים אתה (נחמיה כג יג), למיחלים לחסדו (תהלים סט) (לב) שהיה מוחל להקב"ה על פי. להציל ממות נפשם (ספ"ט) ממיתתו של נמרוד ולחיותם ברעב (ספ"ט) שבא בימיו, שנאמר ויהי רעב בארץ (נחמיה יב י): (לג) ד"א הנה עין ה', (לד) זה יעקב, למיחלים לחסדו, (לה) שהיה יעקב מוחל להקב"ה, להציל ממות נפשם, ממיתתו של עשו, (לו) שהיה אומר יקברו ימי [אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי] (ספ"ט כו מה), לחיותם ברעב, (לז) שבא בימיו: ד"א הנה עין ה', זה שבטו של לוי,

הערות ותקונים

בבכורות. וזכיתם דף ק"ב ע"ב, ובג"ר תנאל גירסא אחרת מה ראה אביו יעקב שתן נפשו על הבכורה דחנין עד שלא הוקם המשכן היו הנמות מותרות ועבודה בבכורים, משאוקם המשכן נאסרו הנמות ועבודה בבכורים אמר יהיה רשע זה עומד ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה, וכן תראה בלקח טוב מה ראה יעקב אביו לומר לעשו מכרה כיום את בכורתך לי רז"ל אמרו לפי [עד] שלא הוקם המשכן עבודה מותרת בבכורות משאוקם המשכן עבודה בבכורים, וכדי שלא תהא עבודה הקרבנות נעשית ע"י רשע לפיכך השתדל יעקב ליקח ממנו הבכורה: (כג) א"ל הגניא. וכו' כ"י פאראמא, וז"ל וזה שהנביא אומר. ובג"ר הגי' הה"ד כי לרס אששך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך, ועשו הוא שונא את הדם. ובלקח טוב דכתיב ר' חנינא בר חמא זה דם הקרבנות. וכן כ"י פאראמא, ועיין בג"ר שם, ובלקח טוב הגי' ר' חמא בר חנינא אמר זה דם מילה שכפר בה ר' לוי בשם ר' שמואל אמר זה דם הקרבנות שכפר בהן, ועיין בהערות ל"ז ול"ח מה שהעירותי שם: (כה) ורבותינו אומרים זה דם המילה, עיין בג"ר שם: (כו) אלף ששנא נפשו של אדם שהיה נתונה בגופו. בג"ר מובא זה בשם רבנן רבנן אמרי שנאת דמו של אדם בגופו הה"ד ויהאב קללה ותנארו ולא חפץ בנדרה ר' לוי בשם ר' חמא אמר לא חפץ בנדרה לא חפץ בנדרה בייסוף האותיות: (כז) כסבור שהוא שוחק עם יעקב. בג"ר פס"ג אות י"ד הני בר קפרא ונפי שחיו כמשחקים מנין שהסכים הקב"ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב דכתיב כה אמר ה' בני בכורי ישראל, וכן הגיה הרד"ל במדרש ע"פ הילקום: (כח) בנא רשע בא גם בוז זה עשו. בג"ר פס"ג אות י"ד ומובא בילקום משלי רמז התק"ז בשם בג"ר איתא כך בנא רשע בא גם בוז בנא רשע זה עשו שנאמר וקרא להם נבול רשע (מלאכי א) בא גם בוז שצא בזיוע עמו ועם קלון חרפה שצילנה לו קלון של רעב, ואין חרפה אלא רעב, המד"א אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים (יחזקאל לו): (כט) (ויבא קלון). הסגרתו והגתי סיפא דקרא ועם קלון חרפה, כמו שהוא בג"ר שם: (ל) שצא הרעב לרגלו שנאמר ויהי רעב בארץ, דורש סמוכין ויבן את הבכורה ויהי רעב בארץ: (לא) מדבר באברהם. התחלת המאמר שדורש על אברהם נמאל בג"ר ריש פ"מ ומובא בילקום לך רמז ס"ז ובילקום תהלים רמז תש"כ בשם בג"ר, ומן המאמר ד"א זה יעקב עד סוף אות ה' מובא בילקום תהלים שם בשם תנחומא, ואף כי כל המאמר הוא בתנחומא גם הדרשה זה אברהם זיין על התחלת המאמר בג"ר, ועל ד"א זה יעקב (אשר ליתא בג"ר) זיין תנחומא. ובג"ר פאראמא חסר המאמר מדבר באברהם כי ומתחיל זה יעקב: (לב) שהיה מוחל להקב"ה על פי. פה חסר והיה כתוב אע"פ והסר הסיכוי. ובג"ר למיחלים לחסדו שנאמר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' (מכה ז): (לג) ד"א הנה עין ה' זה יעקב. מכאן מובא בילקום תהלים שם בשם תנחומא: (לד) זה יעקב. בילקום שם סיים ויירא יעקב: (לה) שהיה יעקב מוחל להקב"ה. בילקום שם הגי' למיחלים לחסדו שנאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש וגם שהיה מוחל להקב"ה אע"פ שאמרו לו מת יוסף: (לו) שהיה אומר יקברו ימי. זה חסר בילקום: (לז) שצא בימיו. בילקום הביא ולחיותם ברעב שנאמר ויכלול יוסף את

שנאמר ואתנם לי מורא (וייראני) (מלאכי ב ה), למיחלים שהיו מיחלים להקב"ה בכל עת, להציל ממות נפשם, כשהן נכנסין להקריב קרבן, ולחיותם ברעב, שנתן להם אחד מעשרה, שנאמר ואל הלוים (גמרג יח טו): (לח) ד"א הנה עין ה', לפי שהוא אומר ברח דודי ודמה לך לצבי (ש"ס טז יד), (לפ) מה הצבי הזה כשהוא ישן עין אחת קמוצה ואחת פתוחה, ואף את ודמה לך לצבי, לכך אמר דוד הנה עין ה' א"ל יראיו: [ד"א הנה עין ה'], זה יצחק, למיחלים שהיה מיחל להקב"ה, להציל ממות נפשם, שבקש ישמעאל להורגו, (מ) שנאמר ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק (בראשית כא ט), ואין מצחק אלא הריגה, שנאמר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (ש"ד ז יד), ולחיותם ברעב, שבא בימיו הרעב, שנאמר ויהי רעב בארץ:

[ו] וילך יצחק אל אבימלך וגו' (בראשית כו ה). בקש לירד למצרים מיד נגלה עליו הקב"ה, א"ל אל תרד מצרימה (ש"ס ז), אברהם ירד, ויצחק לא ירד, ולמה לא אמר לאברהם אלא ליצחק אל תרד מצרימה, (מא) אמר ר' הושעיא א"ל הקב"ה יצחק, אביך שבא מחוצה לארץ ירד למצרים, אבל אתה שנולדת בארץ ישראל ואתה עולה מהורה תרד בתמיה, לפיכך אל תרד מצרימה: גור בארץ הזאת (ש"ס ז), אמר ר' חנן בשם ר' שמואל ב"ר יצחק למה אינו רוצה שיטמא בחוץ לארץ, מפני שנזוזה גזירה, שנאמר ויהי רעב, לפיכך הוא אומר גור בארץ הזאת. אמר ר' יהושע ב"ר לוי בעולם הזה צדיקים היו מטורפין, שנאמר טורף נתן ליראיו (תהלים קלא ה), אבל לעולם הבא יזכור לעולם בירונו (ש"ס):

[ז] כך דרש ר' תנחומא, ויהי כי זקן יצחק וגו' (בראשית כו ה), (מב) את מוצא עשרים דור מאדם עד אברהם, ואין כתיב בהן זקנה אלא באברהם, שנאמר ואברהם זקן (ש"ס כו ה), עמד יצחק אף הוא כתיב ויהי כי זקן יצחק (ש"ס כו ה), עמד יעקב אף הוא כתיב ויעני ישראל כבדו מזוקן (בראשית מח י), וז"ל יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם (תהלים ס טו), ואין הדרה אלא זקנה ושיבה, שנאמר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה (משלי כ ט), הוי והדרך על בניהם, (מג) שזכה אברהם ליצחק בחמשה דברים, (מד) כך שנו רבותינו האב זוכה לכן בחמשה דברים

הערות ותקונים

את אביו: (לח) ד"א הנה עין ה' לפי שהוא אומר ברח דודי, זה מוצא בילקוט שם בסוף אחר זה יצחק: (לפ) מה הצבי הזה כשהוא ישן ט'. בילקוט שם גורם כך מה צבי הזה כשהוא ישן עינו אחת קמוצה ואחת פתוחה יבול אף הקב"ה ין חלמוד לומר הנה עין ה' א"ל יראיו. פ"כ. כן חיקן הלשון בעל בילקוט. אולם המאמר הזה נמלא נכרחות לשון בסוף מדרש חיות על הכתוב הזה, וכך איחא שם: ודמה לך לצבי מה צבי זה בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה, כך בשעה שישראל עשין רגלו של הקב"ה הוא מביט אליהם בשתי עיניו ה"ד עיני ה' אל צדיקים (תהלים לד) ובשעה שאין עושים רצון הקב"ה מביט להם בעינו אחת שנאמר הנה עין ה' אל יראיו, והיא הספסא מאוחרת וכאשר היא לפנינו בתנחומא הגי' נכונה, ועיין ביפה תואר ב"ר ריש פ"מ מה שהביא שם בשם הרב ר' שלמה אלנקוץ ז"ל: (מ) שנאמר ותרא שרה וגו' ואין מלחן וכו' שנאמר יקומו וגו'. זה חסר בילקוט שם: (מא) אמר ר' הושעיא את עולה תמימה מה עולה אם יאלת חוץ לקלעים היא נפסקת אף את אם יאלת חוץ לארץ נפסקת. ולזה המאמר כוון רש"י בפירושו עה"ת שהיה דעוה לרדת מלרימה כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מלרימה שאתה עולה תמימה ואין חוזה לארץ כדאי לך: (מב) את מוצא עשרים דור מאדם עד אברהם. עיין לעיל סי' ח"י ב' ואברהם זקן. והמאמר הזה מוצא בגלגלת בראשית פ"מ אות פ"ז וכן מוצא בראשית חכמה פרק גידול בנים (והוא ממערת המזרח של ה"ר ישראל ב"ר יוסף אלנקוץ), עיין אולר הספרים אות מ' (131) ובשמות שם בשם חני דבי אליהו, ולקח דבריו מאלגדת בראשית והשתיק כלשונו משום שם השעיים, ולא המאמר הראשון מאות א' בלבד לקח מאלגדת בראשית רק גם המאמרים שלאחריו מאות ג' (ומאות ב' השמיים) גם כל הפרק מ"א מתחלתו ועד סופו העתיק, וסעד לזה כי לקח דבריו מאלגדת בראשית, כי אחר שהביא דבריו מאות א' ואות ג' סיים "סלוק פ' תורה" ואח"כ כאשר החל להעתיק דבריו מפמ"א מן גביאוס רש"י פ"ה גביאוס" ובאלגדת בראשית לפנינו חסר דף שלם והדרשות על כתובים חסר, וכן בראשית חכמה שם אחר שסיים דבריו מפמ"א כתב: ע"כ מלאתי ועם היות שיש מקלח פסויות בלשון הענין מוכן ולא מלאתי ספר להגידו כראוי" עכ"ל, ויש עוד להעיר כי האשתיק הזה בראשית חכמה השמיים הפרק מ' אות ג' משל למי שהיה מכתבי סידורא כו'. וכן מפרק מ"א אות ב' משל לבניין שבעל אפן כו': (מג) שזכה אברהם ליצחק בחמשה דברים. מוצא בילקוט שמואל רמז קמ"ב בשם התנחומא ומתחיל אל יכרת מצית יואל זכ ומורע כל מי שיש לו זכות וזכה לחמשה דברים כו': (מד) כך שנו רבותינו. עדיות פ"ב מ"ט

(מה) בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים, בנוי מנין, שהיה יצחק נאה ביוסף, כתיב ביוסף ויהי יוסף יפה תואר (נראה לו), (מו) וכשהלך אצל אחיו אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא (ס ל י), ונאמר ביצחק מי האיש הלזה וגו' (ס כד ס), שהיה יצחק נאה ביוסף, מנין שהיה יצחק גבור בכח, ראה כמה בארות חפר, שנאמר וישב יצחק ויחפור וגו' (ס כו י), ויחפרו עבדי יצחק וגו' (ס יט), ויחפרו באר אחרת וגו' (ס כה), ויעתק משם ויחפור (ס כג), ראה גבורה שהיה בידו, בעושר מנין, שנאמר ויגדל האיש וגו' (ס כו י), ואומר ויהי לו מקנה צאן וגו' (ס יז), (מו) בחכמה מנין, שאמר לאביו הנה האיש והעצים וגו' (ס כד ז), ובשנים [מנין], שהיה בן ק"פ שנה, ואברהם בן קע"ה, (מח) בשביל חמשת הדברים הללו (שוכה בהן), נוספו לו ה' שנים יותר מאביו, לכך נאמר ויראה אל עבדיך פעלך וגו' (ס לז ט), כל מי שיש לו זכות וזכה בה' דברים הללו, (מט) וכל מי שאין

הערות ותקונים

מ"ס. ובאגדה בראשית ובראשית חכמה הגי' אברהם ויכה את בנו בחמשה דברים שגנו רבותינו, והיא גי' יותר נכונה. ובכ"ז פאראם נשמוס המלות „כך שנו רבותינו האב זוכה לכן: (מה) בני בכח בעושר בחכמה ובשנים. באגדה בראשית ובראשית חכמה נשמות בני בתואר בעושר ובגבורה ובחכמה, המלה בתואר היא מיותרת אשר אחד רשם לפרש מלת בניו, ומלת בשנים חסר, אבל אח"כ תראה כתוב מפורש בשנים מנין, ויש להעיר כל השינויים אשר נמצאים באגדה בראשית, נמצאים גם בראשית חכמה גם, וזה לראיה כי ה' שראל אלנקווא העתיק דבריו מן אגדה בראשית: (מו) וכשהלך אלל אחיו אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ונאמר ביצחק מי האיש הלזה שהיה יצחק נאה ביוסף. באגדה בראשית ויחפרו ויחפרו בראשית חכמה הלשון משוכם, וכך הגי' שם בניו בתואר שנאמר ויהי יוסף יפה תואר, בחכמה שנאמר הנה בעל החלומות הלזה בא הרי נוי ותואר וחכמה, וביצחק כתיב מי האיש הלזה מה הלזה האמור ביוסף בניו בחכמה אף הלזה האמור ביצחק בניו בחכמה, וזה פשוט, כי מן הלזה לא נשמע שהיה חכם, רק יש להניח כמו שהוא לפנינו בתנחומא כ"י. גם תראה אחר שמוכח שם באגדה בראשית הגירסא המשובשת ואחר שהביא הראיות על בניו ועל בחכמה ועל גבורה ועל בעושר, החל עוד הפעם ומנין שהיה נאה, הנה הלשון כמו שהוא בתנחומא כ"י לפנינו, וכן הביא בכח מנין עושר מנין ובשנים מנין והס' ב' טפחולא יחד, הטפחולא הראשונה הוסיפו מן ראשית חכמה, והטפחולא השני היא דברי בעל אגדה בראשית ששאל דבריו מתוך התנחומא כ"י שלפנינו. ומן הלזה דייק שהיה יצחק נאה, וכן תראה בב"ר פ"ס אות ט"ו ראתה אותו הדור המד"א הנה בעל החלומות הלזה בא, וכן בלקח טוב (בראשית כד סה) מי האיש הלזה ראתה אותו הדור כענין שנאמר רוח דבר אל הנער הלז (זכריה ד ח), והעיריות שם בהערה קמ"ב בב"ר וילקוט הגי' המד"א הנה בעל החלומות הלזה בא (בראשית לו יט), ובמדרש שו"ס מומור י' איתא כיון שראתה רבקה אותו ראתה אותו הדור ונכנס בלבה והיא שומרה לא ליעזר מי האיש הלזה הדור כמו הלז (דניאל ח טז) וטעיר שם יידי הרה"ג מהרא"ש פאדווא כ"י בבבא ב"ר פ"א אות ט"ז כמו ללנה והוא דניאל ש' הבן ללנה את המראה, וע"ש ברש"י שכתב וז"ל ללנה לשון חשיבות כמו שנקרא דניאל איש חמדות, וכל מקום שנאמר הלז בעל לורה, ומכאן למדנו באגדה יצחק נדמה לאביו בללם ובדמות שנקרא איש הלז וכן גבי יוסף, וכתבתי זה כי האות אמת הגיה הנה בעל החלומות הלזה בא וטענת הוא בידו ולישנה דהמדרש ב"ר פ"ס אטעיה להרב אות אמת, עכ"ל. ועל זה כתבתי שם ובדפוסים אחרים הליוו המדפוסים במדרש שו"ס כמו שהגיה האות אמת הנה בעל החלומות הלזה ואמי אומר כי ישר הוא ונכון להגיה כן כמו שהוא לפנינו בב"ר, וכן שתראה מפורש במדרש אגדה בראשית פ"מ מנין שהיה נאה יצחק ביוסף כתיב ביוסף ויהי יוסף יפה תואר, וכשהלך אלל אחיו אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ונאמר ביצחק מי האיש הלזה מה הלזה האמור ביוסף שהיה נאה אף הלזה האמור ביצחק שהיה נאה ע"כ. ויש להוסיף כי דברי בעל אגדה בראשית טובעים מתנחומא כ"י שלפנינו לכן יש להביא ראיה מן התנחומא, גם לדברי התנחומא טון רש"י דניאל שם ומכאן למדנו באגדה, ובכ"ז עה"ת (בראשית כד סד) ותרא את יצחק ראתה אותו הדור ותוהא מפניו, וזה נשמע מסבוק שחלחלו על מי האיש הלזה, וגם בחי"ע שם על מי האיש הלזה תרגם מן צנצנא הדור ויאה' (מ) בחכמה מנין. זה החרב באגדה בראשית, כי טפחולא הראשונה שטפס מן ראשית חכמה כתוב נשמות בחכמה שנאמר הנה בעל החלומות הלזה בא. ונמצא לנכון גם בילקוט שמואל שם בשם התנחומא ומ"ס בחכמה י"ל מד"א זה אחר ששם עליו העינים ועי' בבבא ב"ר פ"א אות ט"ז: (מח) בשביל חמשת הדברים הללו שזכה בהן טפסו לו ה' שנים יותר מאביו. באגדה בראשית גורם אמר לו הקב"ה אחת זכות בחמשה דברים אלו הרי אני מוסיף לך חמש שנים משל אביך: (מט) וכל מי שאין לו זכות אינו זוכה וטפס כנגדו ה' פורעניות ומי היה זה זה יואב כ"י. זה מוצא גי' באב"ב שם. ובראשית חכמה ובילקוט שמואל שם, וגם תראה בירושלמי קדושין פ"א הל' ז' (דף סא ע"א) אחר שהביא שם המאמר האב זוכה לכן בניו בכח בעושר ובחכמה ובשנים, סיים וכשם שהוא זכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים ואלו הן מאכל משקה מלביש מעטיל ומנהיג ה"ל יחולו על ראש יואב

לו זכות אינו זוכה ונוטל כנגדו ה' פורעניות, ומי היה זה זה יואב, שנאמר ויחלו על ראש יואב ובנו, [ואל יכרת איש מבית יואב זה ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם] (ע"ג ט), זה כנגד הכח, מי שהוא זה (ג) אין חלש ממנו, מצורע כנגד הנוי, מי שהוא מצורע אפילו בחור אין בעור ממנו, (גא) ומחזיק בפלך כנגד העושר שהוא (כאשה עניה) שאם אינה טוה בפשתן אין לה מנין לאכול, וחסר לחם כנגד החכמה, שנאמר לבו דחמו בלחמי (משלי ט ט), (גב) ונופל בחרב כנגד השנים, מי שהוא חוטא לוקה בהם, אבל מי שהוא זוכה נוטל כיצחק, ודוד מקלם תחת אבותיך יהיו בניך (תהלים מה י):

[ח] ד"א ויהי כי זקן יצחק. (נג) זש"ה אבן חן השוחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישיביל (משלי י ט), (נד) אל תאמר כן אלא האבן הוא השוחד בעיני בעליו, בא וראה מה אמר עולתו של הקב"ה לא היה ראוי שיכחה בעיניו, אדם שהוא נותן נפשו על שמו של הקב"ה ונעקק על גבי המזבח היה צריך שיכחו עיניו, אלא אמר הקב"ה הכתבתי בתורתך ושוחד לא תקח (שמות כג ט), למה כי השוחד יעור עיני חכמים (דברים טו ט), ונוטל שוחד מעשו והכהותי את עיניו, ומה אם יצחק הצדיק על שנפל שוחד מבנו כהו עיניו, מי שהוא נוטל שוחד מן אחרים על אחת כמה וכמה, לפיכך נאמר אבן חן השוחד, לפיכך יהי כי זקן יצחק ותבהין. (נה) לשון רומיית הלא נאמר בבאן: ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני (נראה כ"ה), (נו) ורוח הקודש צווחת כי יחנן קולו אל תאמין בו כי שבע תועבות בלבו (משלי ט ט), ז' מקדשות עתידין ליחרב, אודה מועד וגלגל ושילה וטב וגבעון ובנין ראשון ובנין שני, לכך כי שבע תועבות בלבו: ד"א הורג את עשרת השבטים ומלכי ישראל הרי שנים, הורג שבט יהודה ובנימין הרי ד', הורג הכהנים והלויים ומלכות בית דוד הרי ז', כי שבע תועבות בלבו:

[ט] ד"א ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני. ושלמה צווח כסף סגים מצופה על חרס שפתים ודולקים ולב רע (משלי ט ט), (נז) למה עשו היה דומה (נח) למולייר שמבחיץ הוא של זהב, וסרוליות קבועות בו, אלא מבפנים הוא של חרס [כך היה עשו אומר לאביו הנני, ובלבו היה אומר מתי ימות], שנאמר ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואחרנה את יעקב אחי (נראה כ"ה), הרי כסף סגים מצופה על חרס וגו', וכן אתה מוצא שורעו של [עשו] המן אומר בלבו, ויאמר המן בלבו (אסתר ו ו), אמר

הערות ותקונים

יואב זה ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם, זה חסיד, ומצורע עזיב, ומחזיק בפלך צור"י נוטל בחרב קלר ימים, וחסר לחם מסכן כו' ע"ס. ובס"י הקלר צירושלמי שם מנא"ל דברי הירושלמי בסוף טעם ודעת, וס"י ונחנחומא אמר מחזיק בפלך כנגד העושר שדומה לאשה שאם אינה טוה אין לה לאכול, וחסר לחם נגד החכמה שנאמר לבו דחמו בלחמי עכ"ל. וטון לדברי התנחומא כ"י שלפנינו: (ג) אין חלש ממנו. נראה שג"כ על הכתוב שמי שהוא זה אין לו כח, ובראשית חכמה מפני שהזכר מתעלה כמו של אדם: (גא) ומחזיק בפלך כנגד העושר שהוא כאלה עניה שאם אינה טוה בפשתן אין לה מנין לאכול. וכן מוצא בילקוט שמואל שם בשם התנחומא, ונאגדת בראשית ומחזיק בפלך כנגד העושר שהוא כאלה עניה, חסר הסיוס, ובראשית חכמה שם הלשון משוגש: (גב) ונופל בחרב כנגד השנים. ר"ל כנגד שהאב זוכה לכן בשנים, וכ"ה הנ"ל נאגדת בראשית, אבל בראשית חכמה נפסוק ונופל בחרב כנגד החורג מפני מה מפני כשיהרג אדם שוב אין לו חומר, והיא ג' משוגשה, כי כבר אמר למעלה מצורע כנגד הנוי, גם תואר אינה אחת מחמשה דברים רק מי פורענה תואר: (גד) זש"ה אבן חן השוחד. בתנחומא הנדפס אות ח' החל בראשית ג"כ על הכתוב ג' אין לו כח, ובראשית חכמה מפני שהזכר מתעלה כמו של אדם: (גה) ונופל בחרב כנגד העושר שהוא כאלה עניה, ונאגדת בראשית חכמה שם הלשון מוקשה, וילקוט במשלי על הכתוב הזה לא הביא המאמר הזה: (גה) לשון רומיית. ובכ"י פארמא לשון דומיות בלא כאל, וז"ל לשון דומיות בלא כאל: (גו) ורוח הקדש צווחת כי יחנן קולו אל תאמין בו. עיין ב"ר פס"ה אות י"א ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני הרי ד' כי יחנן קולו אל תאמין בו וגו'. חזקיהו תורגמא אמר כי שבע תועבות בלבו את מוצא תועבה אחת כתיב בתורה כו' ומוצא בילקוט תולדות רמז קי"ד בשם ב"ר רבן בילקוט משלי רמז תתקס"א בפסוק כי יחנן קולו ג"כ בשם ב"ר ואחר שסיים המאמר מצ"ל מנא"ל בילקוט משלי שם, כי שבע תועבות בלבו שבע מקדשות עתידין ליחרב אבל מועד וגלגל ושילה וטב וגבעון וזכר עולמים חרי"ן. והסיוס הזה הוא התנחומא כ"י שלפנינו וחסר הליון: (גז) למה היה עשו דומה. מוצא בילקוט מלכים רמז קל"ח בשם התנחומא, ובילקוט ישעיה רמז רפ"ו גם כן בשם התנחומא: (גד) למולייר. הכלל יונית ורומית, ופי' דוד נחשת גבוה ור' לחמס בו מים, עיין ערוך ומוספי ערך מולייר. ובכ"י פארמא

גבל בלבו (תהלים יד ה), ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגו' (ישעיה יד יג), וזיה ביום ההוא יעלו דברים על לבבך וגו' (יחזקאל לח י), אמר בלבו שכה אל (תהלים י יא), ועתה שמעי (נא את) [זאת] עדינה היושבת לבבחה האומרת בלבבחה [אני ואפסי עוד] (ישעיה מו ט) הוי כי שבע תעובות בלבו, ושלמה צווח כקף סגים וגו' :

[י] ועתה שא נא כליר (נחלשים כו ג), (נט) אמר ר' יצחק נפחא [כליר] זו מלכות בבל, שנאמר (ס) ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים (דניאל ח ב), תליך זו [מלכות] מדי, שנאמר (סא) ותלו אותו ואת בניו על העץ (אסתר ט כב), וקשתך זו מלכות יון, שנאמר (סב) כי דרכתי לי יהודה קשת (נחשים ט יג), [וצא השדה זו מלכות אדום] שנאמר ארצה שעיר שדה אדום (נחלשים לג ד); ועשה לי ממעמים וגו', ורבקה שומעת וגו', [וילך עשו השדה] (שם כו ד), (סג) כיון שהיה צד וקושר והיה המלאך הולך ומתירן ומבריה, שוב היה צד והמלאך מתירן, ולמה כך אצא לגלגל את השעות עד שילך יעקב וילך ויעשה ויכנס אצל אביו ויאכל וישול את הברכות, לכך וילך עשו השדה לצוד ציד להביא: ורבקה אמרה אל יעקב וגו' ועתה בני שמע בקירי לאשר וגו', לך נא אל הצאן וגו' (שם כח ט), כיון שהלך והביא הלך אצל אביו, שנאמר ויבא אל אביו וגו', ויאמר יעקב אל אביו (שם יח ט), וברכו. ואע"פ שאתם אומרים שיקר יעקב לא שיקר, בלעם אמר לא הביט און ביעקב (נחמדי כג כא), (סד) אלא [אמר] אנכי יעקב, עשו [הוא] בכורך וגו', קום נא שבה וגו', ויאמר יצחק אל בנו וגו' (שם כח כא), א"ל כי הקרה ה' אלהיך לפני (נחלשים שס ט), ועוד אמר לו כשנענקת על גבי המזבח ואמר המלאך אל תשלח ירך אל הנער (שם כז י), שמה היה שם כלום לא הצמיח הקב"ה אלא בשבילך, שנאמר וישא אברהם את עיניו וגו' (שם שס יג), ואף אמר כי הקרה ה' אלהיך לפני, וביון ששמע יצחק שאמר כי הקרה ה' אלהיך לפני, אמר אין זה עשו, (סה) אמר אין עשו מזכיר ה' אלהיך, א"ל גשה נא ואמושך בני וגו', ויגש יעקב אל יצחק אביו וגו', (שס כח כג) (סו) א"ל הויא את עושה בקולך אבל הידים ידי עשו, (סז) אמר ר' יהודה בר אילעאי בדורות הראשונים היה דורש מהו הקול קול יעקב, קול אדריינוס קיסר [הרג] בביתר שמונים אלף רבוא, אמר ר' יוחנן קולו שר יעקב צווח מה שעשו לו ידי עשו בביתר: ולא הכירו כי היו ידיו

הערות ותקונים

פארמא המלה משוכנת למן נמר וז"ל למזליר: (נט) אמר ר' יצחק נפחא כליר זו מלכות בבל. כחממר הזה נשנה בב"ר פס"ה אות י"ג בלי שם האומר רק מחמיר ד"א שא נא כליר זו בבל, ומוכח בילקוט תולדות רמז קי"ד בשם ב"ר, וכן מוכח בלקח טוב: (ס) ויתן ה' בידו, בב"ר מוצא סיפא דקרא ואת הכלים הביא בית אולר אליה: (סא) ותלו אותו ואת בניו על העץ. בב"ר מוצא הכתוב ויתלו את בניו על העץ (אסתר ז י) (סב) כי דרכתי לי יהודה קשת. וסיפא דקרא מלאתי אפרים ועוררתי בניך יון על בניך יון: (סג) כיון שהיה צד וקושר והיה המלאך הולך ומתירן. כחמחמא הנדפס תולדות אות י"א מוצא המאמר בהרחבת לשון כיון ש"א עשו לצוד שלח הקב"ה עליו שסן ולא הכירו לצוד עד שיבא יעקב ויקח את הברכות, ועל עשו נאמר (תהלים קם) הפקד עליו רשע ושסן יעמוד על ימיו, כיצד היה עשו רץ ולד בני וקושרו ומתירן וזוהם אחר וקושרו ומתירן והססן מתירן ומתירן והיה עשו בל ולא היה מוצא אחד מהן וכן עשה ב' או"ג פעמים וכן הוא אומר לא יחרוך רמיה ירדו (מש"ב י) והיה מגלגל בשטות עד שבה יעקב וסגל הברכות, וכן בב"ר פס"ה אות ב' דלמך ר' יהושע בן לוי כל אותו היום היה עשו לך זבאים ומתן ומלאך ר' ומתירן ט': (סד) אלא אמר אנכי יעקב עשו הוא בכורך. ולזה כוון רש"י אנכי עשו בכורך אנכי המציא לך ועשו הוא בכורך, וכן בלקח טוב הפסיק הדבור ואמר אנכי, אצל עשו בכורך, ועיין צפי הראש"ט בפסוקי"ג: (סה) אמר אין עשו מזכיר ה' אלהיך. בב"ר פס"ה וילקוט רמז קפ"ו אמר יצחק יודע אני שאין עשו מזכיר שמו של הקב"ה זה מזכיר אין זה עשו אלא יעקב, וכן מוצא בלקח טוב, וכן הביא רש"י בפירושו עה"ת: (סו) א"ל הויא את עושה בקולך. בלשון משוכה, ובכ"י פארמא הרי אחי בקולך יעקב: (סז) ר' יהודה בר אילעאי בדורות הראשונים היה דורש מהו הקול קול יעקב קול אדריינוס קיסר. כחמחמא הזה נשנה בירושלמי תענית פ"ד ה"ח (דף סח ע"ג) ושם הגי' להיפך היינו המאמר שהוא לפנינו בשם ר' יוחנן הוא שם בשם ר' יהודה בר אילעאי, גם במקום בדורות הראשונים היה דורש הגי' שם רבי היה דורש, וכן איתא שם אמר ר' יהודה ב' רבי אלעאי רבי היה דורש הקול קול יעקב והידיס ידי עשו קולו של יעקב צווח ממנו ששעה לו ידי עשו בביתר כו'. אמר ר' יוחנן קול אדריינוס קיסר הורג צביתר שמונים אלף רבוא. וגם בב"ר פס"ה אות כ"א הוא כמו בירושלמי רק שם הגי' ר' יהודה בר אילעאי היה דורש גם בבב"ר ר' ים זה בר אילעאי

וגו' (נראה כי כג), (פס) צפה שהרשעים עתידין לעמוד ממנו ולא בקש לברכו (כיון שצפה יקום כשנכבשה ירושלים, היו אומרים העולם מתייראין להכנס לבית המקדש מה עשה נכנס והביא את המנורה, כשראה אותו לא בקש לברך את יעקב בשבילו ולא הביאו) וכיון שצפה שהוא עושה תשובה, מיד יורה את ריה בגדיו ויברכהו וגו' (סג ז), (פס) כשנכנס יעקב נכנס גן עדן עמו, שנאמר כריה שדה אשר ברכו ה', כשנכנס עשו נכנס גיהנם עמו, (ע) שנאמר ויאמר מי איפא (סג ג), ואין איפא אלא גיהנם, שנאמר כי הצבת לך פה קבר וגו' (ישעי' כג טו): (עא) ד"א כריה שדה. צפה שהוא עומד ובונה ציון ומקריב קרבנות בתוכה וברכו, ואין שדה אלא ציון, שנאמר ציון שדה תחרש (מיכה ג יב). אשר ברכו ה', אותה שכתב בהו כמל חרמון וגו' (תהלים קלג ג):

[יא] ויתן לך האלהים (נראה כי כח). (עב) (מליותו אלא האלהים בשיש לאלהים מליותו) [אלהים אין כתיב כאן אלא האלהים כשישלים אלהים מליותו] הוא נותן לך הברכות שבירכתי אותך, למה שיעקב שותף עם בוראו בכל דבר. אמר ר' פנחס הכהן בר חמא (עג) בשם ר' ראובן ראה מה כתיב לא כאלה חלק יעקב, כי יוצר הכל הוא וגו' (ימי' י טו): ודוך מקלם עמך נדבות ביום חילך (תהלים קי ג), ומנין שהצדיקים שותפים עם הקב"ה כשהוא צר צורה, שכן כתיב המה היוצרים (וישבי) [וישב] נטעים וגו' (יה"א ד כ): [שהם] שותפין עם האלהים בכל בריה, שנאמר עם המלך במלכותו ישבו שם (סג), עם מלך מלכי המלכים הקב"ה במלכותו הם יושבים ובוראים ברי', אמר הקב"ה לא דיין שאני עושה דבר חוץ מדעתם, אלא כל מה שאני פועל בעולם הזה ובעולם הבא להם הוא כמטקן, הוא שדוד אומר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' (תהלים לא כ):

[יב] ויתן לך האלהים. ילמדנו רבינו מהו שיקפל אדם את כליו בשבת, (עד) כך שנו רבותינו מקפלין את הכלים אפילו ד' וה' פעמים, ומציעין המטות מלילי

הערות ותקונים

אנעמי ליתא למלת "בביתר". וכן נמצא מאמר ר' יוחנן במדרש חזית סוף פ"ג בפסוק עד שיפוח היום, ושם נפשות הרב בביתר ה' רבוא חלף ז"ל שמונים חלף רבוא. ובגמרא נישין דף כ"ז ע"ז איתא כך הקול קול יעקב והידים ידי עשו הקול זה אדרייטוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מלכיה ששים רבוא ט' קול יעקב זה אספייטוס קיסר שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא ואמר ליה ארבעת אלפים רבוא: (פס) לפה שהרשעים עתידין לעמוד ממנו ולא ביקש לברכו כיון שצפה יקום כשנכבשה ירושלים היו אומרים כו'. המאמר משושג וכו' לפה שהרשעים עתידין לעמוד ממנו ולא ביקש לברכו וכיון שצפה שהוא עושה תשובה מיד יורה את ריה בגדיו ויברכהו, וכל השאר מיותר והסגרי, והמלות "יקום כשנכבשה ירושלים היו אומרים העולם מתייראין להכנס לבית המקדש מה עשה נכנס והביא את המנורה" הוא הוספה חלונית שהוסיף אחד מן ז"ר פס"ה אות כ"ב ומובא בילקוט בשם ז"ר ברמז קפ"ז וירח את ריה בגדיו [ריח בגדיו כן היא גירסת הילקוט] כגון יוסף משיחא. ויקום איש לרודות, ועיין לקח טוב בראשית כ"ז גס בהערה ז"ל שם, וע"ש מה שמובא מן יוסף משיחא בשעה שנקשו שונאים להכנס לנהר הבית נכנס והוליד מנורה של זה כו' ע"ש. והעמתיק שהוסיף זה אל התחומה הביא וזה מן יקום שהוא נכנס והביא את המנורה. וראיתי כו' בכ"י פאראמא הנ"י וכיון שנכבשה ירושלים בימי יהויקים היה אומר העולם מתיראים להכנס לבית המקדש מה עשה נכנס והביא המנורה כשראה אותו לא ביקש לברך את יעקב בשבילו ולא הכירו. ועיין בשוחר טוב מוזמר ו"א שם מובאים הדברים רק מן יקום איש לרודות לנד כמו שהוא בב"ר: (פס) כשנכנס יעקב נכנס גן עדן. ז"ר שם ותחומה הנדפס חולדות אות ו"א וכן מובא ברש"י עה"ת: (ע) שנאמר ויאמר מי אפוא ואין אפוא אלא גיהנם. זה ליתא בב"ר שם סיים המד"א בא זדון ויבא קלון: (עא) ד"א כריה שדה שהוא עומד וטנה יוין כו'. בב"ר פס"ה אות כ"ג נמצא המאמר הזה בבגדיו אחר ד"א מלמד שבראה לו הקב"ה בית המקדש בגוי וחבר דבני ריה בני הרי בניו המד"א ריח ניהוה תשמרו, כריה שדה הרי חרב כמד"א יוין שדה תחרש, אשר ברכו ה' בניו ומשוכלל לעתיד לבוא כענין שנאמר כי שם לזה ה' את הברכה חיים עד העולם: (עב) מליותו אלא האלהים בשם לאלהים מליותו, הלשון משושג ותקנית שז"ל אלהים אין כתיב כאן אלא האלהים כשישלים אלהים מליותו, ובז"ל הכי כתיב מליותו פ"י שם שלם וכשישלים מליותו פ"י לעתיד לבא אז הברכות נחזקים ליעקב, וראיתי בכ"י פאראמא הנ"י כו', אלהים אין כתיב כאן אלא ויתן לך האלהים כשיטול מלמיתו [ז"ל מליותו] הוא טוהן לך הברכות שברכתי אותך: (עג) בשם ר' ראובן. המלת האלה חסריס בכ"י פאראמא: (עד) כך שנו רבותינו

שבת לשבת, אבל לא משבת למוצאי שבת, (עו) ובאלו כלים אמרו שמקפלין את הכלים כל שהוא ללבוש בשבת, אבל ללבוש אחר השבת אסור לקפלן בשבת, וכלים שמתקפלין בשני בני אדם אסור, יחידי מותר לקפלו ואינו חושש, (עו) שצריך אדם להיות מכבד את השבת בכמותו, שנאמר וקראת לשבת עונג (ישעיה נה יג), ובמה ישראל מכבדין את השבת, במאכל ובמשחה ובכסות נקיה, שמתחלה כך עשה הקב"ה, שנאמר ויעש (לו) [ה'] אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם (בראשית ג כג), מרו כתנות עור, [בגדי] כהונה גדולה שהלבישן הקב"ה שהיה בכבודו של עולם: (עו) ועוד שנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות והעבודה בבכורות, לכך הליבש הקב"ה לאדם בגדי כהונה גדולה שהיה בכבודו של עולם, בא נח [ומסרן לשם, ושם] מסרן לאברהם, ואברהם מסרן ליצחק, ויצחק מסרן לעשו, שהיה בכבודו, ועשו היה רואה את נשיו עובדות ע"ז והפקידן אצל אמו, כשעמד יעקב ולקח הבכורה מן עשו אמרה רבקה הואיל שלקח יעקב את הבכורה מיד עשו, בדין הוא שילבש הבגדים הללו, (עו) שנאמר ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות (סס כו טו), נכנס יעקב אצל אביו והריח בו, שנאמר וירח את ריח בגדיו ויברכהו וגו', מה בירכו ממה שקראו בענין ויתן לך האלהים וגו' :

[וי] [ויתן לך האלהים]. (עט) כתיב שרשי פתוח אלי מים (איז כט יט), מי אמר הפסוק הזה, איוב אמרו על עצמו, ועל בית המקדש, ועל יעקב, כיצד מדבר בעצמו שרשי פתוח וגו', פתח ביתו היה פתוח לעוברים ושבים וביתו לבני תורה, סהו אלי מים, לאילי של תורה וגבוריה, כשם שאת אומר ראיתי את האיל מננה ימח וצפונה (ויאל ח ד), [למים] אין כתיב כאן, אלא אלי מים, שהיה ביתו של איוב פתוח לעוברי דרכים ושבים, למד מביתו של אברהם, לפיכך ושל ולין בקצירו (איז סט). אמר ר' חנינא הכל היו רואין בזמן שהיה איוב קוצר את שדהו שהיו עננים קשורין על קצירו, (א) בשביל שלא ישיב ליחו מן השרב, לכך ושל ולין בקצירו: ד"א שרשי פתוח אלי מים (פ) זה בית המקדש שהיו שעריו פתוחין לתורה, שנאמר רחב כל צמא לכו למים (ישעיה נה ה), (פב) כמו ששנו רבותינו ג' בתי דינין היו שם, אחד על פתח דר

הערות ותקונים

משנה שבת דף ק"ג ע"א: (עו) ובאלו כלים. הספספא מנעל התנחומא, ולזה כוון רש"י צ"ח המשנה סס אפי' ד' וה' פעמים כדי לחזור וללבושן בו כיום, והמאמר השני מהתנחומא כלים שמתקפלין בשני בני אדם אסור יחידי מותר לקפלו ואינו חושש, כן הוא בירושלמי שבת פס"ז ה"ג, ובבבלי סס דבי ר' ינאי שאלו לא שנו אלא באלים אחד אבל בשני בני אדם לא. וכן פסק הרמב"ם ה' שבת פכ"ב הכ"ג ובשקל לא יקפל אלא איש אחד אבל לקפל בשנים אסור: (עו) שצריך האדם להיות מכבד את השבת בכמותו, עיין שבת דף ק"ג ע"א ועיין ירושלמי פס"ח ה"ח (דף כג ע"ב) אמר ר' חנינא צריך אדם שיהא לו שני עטופין אחד לחול ואחד לשבת כו'. ודברי הירושלמי מובאים בפסוקא רבתי פכ"ג אות א' ע"ג: (עו) ועוד שנו רבותינו. מובא לעיל באות ד', והמאמר נשנה בזנחים דף ק"ב ע"ב בבכורות דף ד ע"ב וב"ר פס"ג אות י"ג ובגלגל בראשית פס"ג אות א', וגם במדרש צמ"ר פ"ח אות ח' מובא בלשון שני רבותינו, ובמדרש צמ"ר סס מובא המאמר בהרבה לשון, וכך איתא סס: בתחלה היו הבכורות משמשין עד שלא עמד ששן לוי כמה ששן רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות כו' ותדע לך שהיו הבכורות מקריבין עד שלא עמד ששן על לוי, שול מחלה ברייתו של עולם אדם הראשון היה בכבודו של עולם וכו'. שקרב קרבנו שנאמר ותישב לה' משור פר מקרין מפרים (תהלים סט), לבש בגדי כהונה שנאמר ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם בגדי שבת היו והיו הבכורות משמשין בהם כיון שמת אדם מסרין להם, שם מסרן מתחלה מסרן להם, עמד נח להקריב קרבן שנאמר ויחך מכל הבכורה סתורה וגו', מת נח ומסרן לשם כו'. ועיין פדר"א פ"ח: (עו) שנאמר ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות, עיין לקח טוב בראשית כ"ו פ"ו ובהערה ע"ו: (עט) כתיב שרשי פתוח אלי מים. עיין דרשה אחרת על הכתוב הזה צמ"ר ריש פס"ז ומובא בליקוט רמז קס"ו וכן בליקוט איוב רמז תתק"ז בשם צ"ר, וכן מובא בגלגל בראשית פמ"ג בסגנון אחר ממה שהוא מתנחומא ומדרש צ"ר: (א) בשביל שלא ישיב ליחו מן השרב. צמ"י פארמא בשביל שישתלחו מן השרב: (פא) זה בית המקדש. מובא בליקוט איוב רמז תתק"ז בשם התנחומא: (פב) כמו ששנו רבותינו. משנה סנהדרין דף פ"ו ע"ב ועיין תוספתא סנהדרין פ"א ה"ג (דף יט פ"ג)

הבית, ואחד על (פג) פתח (העירייה) [העזרה], ואחד בלשכת הגזית, הוי שרשי פתוח וגו', ומהו ושל ילין בקצירי, שאין השל [זו] משם, שנאמר כשל חרמון וגו' (מכילת קלג נ): ד"א שרשי פתוח אלי מים, זה היה יעקב מדרג בבתי מדרשות הפתוחין לתורה, לפיכך ושל ילין בקצירי, אלא כשיבוא אצל אביו לקבל עשר ברכות בשל הוא פתוח לך, ויתן לך האלהים משל השמים וגו' :

[יד] (פר) ד"א ויתן לך האלהים, יתן לך ויתן לך, יתן לך משלו, ויתן לך משל אבותי, ויתן לך את ברכת אברהם: ויתן לך האלהים, (פה) מהו האלהים, בדין, אם היה ראוי לך יתן לך, ואם לאו לא יתן לך, אבל לעשו לא אמר כן, אלא משמני הארץ וגו' (סע ט), בין צדיק בין רשע יתן לך, למה אלא כך אמר יצחק, עשו רשע הוא, ויעקב הצדיק אפילו עושה מצוה ומתיישר אינו קורא תגר [אחר מדת הדין, אבל הרשע אם עושה מצוה אחת או התפלל ואינו נענה הוא מתחיל לומר] כשם שהתפללתי לפני ע"ז ולא מצאתי ממש [אף לפני הקב"ה התפללתי ולא מצאתי ממש], וכן שלמה אמר כשבעה בית המקדש התחיל מתפלל לפני הקב"ה, שנאמר או אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל (מ"א ח"ג), התחיל סידר תפלתו ואמר רבונו של עולם כשיהא אדם מישראל בא ומתפלל באו ומבקש בנים או דבר אחר, אם היה ראוי תן לו, ואם לאו אל תתן לו, שנאמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע [את] לבבו (סע ט ט), אבל הנברא יבא ויתפלל לתוכו, מה שהוא מבקש תן לו, שנאמר וגם אל הנברא וגו' (סע ט ט), (ואתה) [אתה] תשמע השמים וגו' (סע ט ט), ומה אם אין אתה עושה לו כל מה שהוא מבקש, הוא מסיח ואומר לו כך אותו הבית של שלמה, חולך מסוף העולם ועד סופו, ונתיגעתו כמה דרכים ובאתי והתפללתי בתוכו ולא מצאתי בו ממש כשם שלא מצאתי בע"ז, הוי לעשו הוא אומר, הנה משמני הארץ וגו', למה מפני שהוא מחוסר אמנה, אבל ליעקב שהוא בעל אמונה וצדיק, אמר ויתן לך האלהים בדין :

[טו] [ויתן לך], מה כתיב למעלה מן הענין, ויהי כי זקן יצחק וגו' (בראשית כו א), ורבקה אמרה וגו' (סע ט ט), ונתת את המעמדים וגו' (סע ט ט), אמר ר' יהודה הלוי ב"ר שלום בשם ר' חלבו הכניס אתו עד מחיצתה, עד היכן שהיה לה רשות ליכנס, אמרה לו בני עד כאן הכנסתי עמך, מכאן ואילך אלהיך יכנס עמך, נכנס כיון שאמר לו כי הקרה ה' אלהיך לפני, (פו) אמר ר' יוחנן בשעה שאמר כי הקרה ה' אלהיך לפני, אמר יצחק הלשון הזה אינו לשון עשו אלא לשון יעקב, שנאמר הקול קול יעקב, תדע לך שהוא כן, כשנכנס יעקב מה אמר קום נא שבה וגו', אבל כשנכנס עשו (מה אמר לו יקום אבי, ראה) מהו אומר הויאך הוא מסיח במירחא יקום אבי וגו', התחיל יצחק אומר ליעקב גשה נא ואמושך וגו', (פו) אמר ר' יהושע כיון שאמר גשה נא הרתית גופו והיה שמה כשעוהו, מה עשה הקב"ה (פה) אמר לשני המלאכים וסייעו, לגבריא ולמיקאל, למיכאל מימינו ולגבריא למשמאלו, והוא בכבודו יתברך שמו תומך

הערות ותקונים

ע"ג) ושם הני' ואחד בחיל, והתנחומא הביא כלשון המשנה: (פג) על פתח העירה. תקנת' ש"ל העירה: (פר) ד"א ויתן לך האלהים. ב"ר פס"ו אות ג' ולקח טוב: (פה) מהו האלהים בדין. כל המאמר הזה הביא רש"י ע"ה"ת (בראשית כו כח) האלהים מהו האלהים בדין עד כדי שלא יקרא עליך תגר. וידידי הרב הגדול מהר"א בערלינער צעל זכור לנברהם לא רשם המקור, וכן מנאל ההתלה המאמר בגלגל בראשית פמ"ד אות ג' ושם מוצא משל אחד אשר לקוח מן ברייתא דמס' א"לנות: (פו) אמר ר' יוחנן. ב"ר פס"ו אות י"ט: (פו) אמר ר' יהושע כיון שאמר גשה לי הרתית גופו והיה שמה כשעוהו. ב"ר פס"ו אות י"ט רפה כשעוהו. ובלקח טוב אמר ר' הושעיא בשעה שאמר יתקן ליעקב גשה נא ואמושך נרתע ומדעוהו והיה לבו לשעוהו, והעירוהו שם בהערה פ"ט ב"ר וילקוח חסר שם האומר אולם שמה המאמר נס ב"ר פמ"ד ושם איתא לנכון אמר ר' הושעיא בשעה שאמר כו', לכן יש לתקן גם פה ב"ר כמו שהביא רבינו סובי"ל ועוד תראה צילקוס רמז ש"ג מוצא המאמר הזה וגרסם ב"ר פס"ה והוצא לנכון כשם הושעיא ע"כ, ומדגרי התנחומא שלפנינו תראה ג"כ סעל לזה: (פה) אמר לשני המלאכים וסייעו למיכאל מימינו ולגבריא למשמאלו. ב"ר איתא כך ויזמן. לו הקב"ה שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו ויסיו לאחיזן אותו במרסקו כדי שלא יפול הה"ד אל תשתע כי אני אלהיך. (ישעיה מא) אל תשוע דרש תשתע נכון

בו מאחוריו, ואמר לו יעקב למה אתה מתיירא וגופך שוחה עליך, אני אלהים (פס') ואיסטריא שלי בעורך ותוסכין לך ואתה מתיירא, שנאמר אל תירא כי עמך אני אל תשועה כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתך אף תמכתך בימין צדקי (שפיס מה י), אל תירא כי (צחק) [עמך] אני ואל ישועה גופך שאני עמך, ואל תשועה כי אני אלהיך אמצתיך במיכאל ואף עזרתך בגבריאל ואף תמכתך בימין צדקי, (צ) מיד א"ל [יצחק] הקול קול יעקב והידים ידי עשו, כחך קשה משלו, עשו אם תפוש את אדם הרי הוא בידו, ואם [הוא] בורח אינו יכול לעשות לו דבר, אבל אתה אפילו אדם בורח מסוף העולם [ועד סופו], הקול קול יעקב, אתה אומר [דבר] בבית הכנסת והרי הוא בא מעצמו :

[מן] (צא) ד"א הקול קול יעקב. כל הקולות שלך, שנאמר ויהי קולות וברקים (שמות יט טו), ואין הגשמים יורדין אלא בזכותך, שנאמר לקול תתן המון מים בשמים (יחסי יג): ד"א הקול קול יעקב והידים ידי עשו, ידי עשו מתכוונות כשיבא קולו של יעקב, זה מלך המשיח, שנאמר על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך (שפיס מ ט): ד"א הקול קול יעקב, א"ל עשו אחיך אם הגיעו צרה מתחיל מחרף ומגדף, אבל אתה אם הגיעך יסורין כבוש יצרך ואל תבעוס בקולך את יצרך, ואם מפטיש אתה בקולך, הרי ידי עשו ממשמשות בכך, [ואם לאו] הקול קול יעקב, מהו והידים ידי עשו? שכן את מוצא בפרידים, פיטמו ישראל בקולם ואמרו היש ה' בקרבנו וגו' (שפיס יז), מיד בא עליהם עמלק, שנאמר ויבא עמלק (שפיס טז): א"ל יצחק אתה זה בני עשו, א"ל אני, א"ל הגישה לי ואוכלה וגו', (צב) מהיכן היה לו יין, הרי יצחק אהב בלתי נתנה לו אמו יין, אלא ותתן את המסעמים וגו', ומה הביא לו יין, מיכאל הביאו לו יין מן עדן. (צג) אמרו רבותינו אין את מוצא יין של ברכה אלא זה, ושל אברהם, שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו' (בראשית יד יח), ואף זה כיון שששתה בירכו. א"ל נשה נא ושקה לי בני, ויגש וישק לו וגו', [היה צריך לומר ראה ריה בגדי ויברכהו] אלא אמר ראה ריה בני כריח שדה [היה צריך לומר ראה ריה בגדי בני, אלא אמר לו ראה ריה בני, מלמד שריחו של צדיקים מעין העולם הבא, מהו כריח שדה וגו' שהיו בגדי אדם הראשון ונפלו ריח מן עדן, (צד) מיד א"ל ויתן לך האלהים, מפל השמים, זו היא תורה, שנאמר תול כשל אמרתי (דברים לג ד), ומשמני הארץ, אלו הנביאים, ורוב דגן זה תלמוד, ותירוש אלו המדרשים. (צה) ד"א מפל השמים זה המן, (צו) שנאמר וברדת המל (מגדף יא ט), (צי) ומשמני הארץ זה

הערות ותקונים

לשון שטות. וזילקוס רמז קס"ו סיים אל תהיה לנך כשטות. וזילקוס ישעיה רמז ש"ג הביא מאמר המדרש ז"ר פס"ה וסיים והוא בעלמו. אמר ליה אל תירא ואל תשועה אמצתיך במיכאל עזרתך בגבריאל אף תמכתך בימין צדקי, הכינס הוא מתנחומא שלפניו: (פס') ואספריא שלי. ז"ל ואספריא שלי ואספריא שלי, עיין ערוך השלם ז"ר קס"ו. ורשיתי בכ"י ספרמא ואספריא שלי ואספריא שלי ואספריא שלי, ופ' איספריא חיליות כמו אספריא של מלך: (צ) מיד אמר ליה יצחק הקול קול יעקב כחך גדול משל עשו. מובא זילקוס חולדות רמז קס"ו בשם התנחומא: (צא) ד"ל כו' כל הקולות שלך. גם זה מובא זילקוס שם, והשמים בלמעט מאמר שלם אחר הכינס לקול תתן המון מים בשמים דלע עד אם מפטיש בקולך: (צב) מהיכן היה לו יין. מובא זילקוס חולדות רמז קס"ו בשם התנחומא, ולמחרת התנחומא כוון בעל תיב"ע (בראשית כו כה) ולא הוה חמרא גביה ואזמנן ליה מלאכא [אולי ז"ל מיכאל] ואייתי מן חמרא דאשמעט בענבוין מן יומא שירי ענמא ויהביה ביד יעקב: (צג) אמרו רבותינו. עיין ז"ר פמ"ג אות ו' הויזא לחם ויין ויין אלו הכסבים: (צד) מיד א"ל ויתן לך האלהים מפל השמים זו היא תורה. המאמר נשכח גם בז"ר פס"ה אות ג' ומובא זילקוס רמז קס"ו בשם ז"ר וכן במס' אליות בסוף גלגלת בראשית, ושם בגי' מפל השמים זו מקרא, וכן בגי' שם ומשמני הארץ זו משנה, דגן זו תלמוד, תירוש זה אגדה, במקום לפניו ומשמני הארץ אלו הנביאים: (צה) ד"ל מפל השמים זה המן. נשכח בז"ר שם ומובא זילקוס חולדות רמז קס"ו בשם ז"ר, ומובא גם בגלגלת בראשית פ"מ אות ג' וכן מובא במס' אליות (סוף גלגלת בראשית): (צו) שנאמר וברדת המל. כ"ה גם בגלגלת בראשית אולם בז"ר זילקוס ובמס' אליות מובא הכתוב ויארם ה' אל משה כני ממסיר לכם לחם מן השמים (שמות טז ד): (צי) ומשמני הארץ זה הבאר. בז"ר זילקוס טקף זה הבאר שהיה מעלה לכם מיני דגים שמיים יותר מדאי, וכן מובא בגלגלת בראשית ובמס'

הבאר: (צח) ד"א מכל השמים זה ירושלים, שנאמר במל חרמון וגו' (פליס קנז), (צט) ומשמני הארץ זו סולת של מנחות, ורוב דגן ותירוש זו שמן זיתים: (ק) ד"א ורוב דגן ותירוש אלו כהנים גדולים, כיון שברכו את אלו, הוסיף שש ברכות כדי שיהיו עשרה, אלו הן (קא) יעבדוך עמים אלו בני נח, וישתחוו לך לאומים אלו בני קטורה, היו גביר לאהיך אלו בני ישמעאל, וישתחוו לך בני אמך אלו בני עשו, אורריך יורו זה בלעם וחביריו, ומברכך ברוך זה משה וחביריו:

[יז] (קב) כשבא יעקב לברך את יהודה אמר לו וישתחוו לך בני אביך (בבליס מע ח) שהיו לו נשים הרבה, אבל יצחק שהיה לו אלא רבקה אמר ליעקב וישתחוו לך בני אמך: ויהי כאשר בלא יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא, (בבליס טו ל) (קג) שתי יציאות כתיב כאן יצא יצא, (קד) (יצחק אמר) (קה) החלון של יצחק היה לו ב' פאות, שער מן הצפון ושער מן הדרום, יעקב ירד (קו) והריסקום בירו, צפה את עשו ונטמן אחר הפתח, (קז) מי שבאור אינו צופה אותו (שכחו) [שבחשיבה], לכך יצא יצא, שאילו ראהו עשו היה הורגו. (קח) אמר ר' יהושע בן לוי בשתי שעות היה לוהט עשו כנכנס אצלו ובשש שעות היה יצא, ויעקב שאהר [כל כך] בכל העסק הזה, היכן היה עשו עד אותה שעה, אמר ר' יהושע בן לוי (קט) היה צד ציד ואוסר, והמלאך כתיירו ומבריו, הוא שנאמר לא יחרוך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (מל יב טו), אמר הקב"ה לא נודע ליעקב מה נעשה לו נסים, שבשעה שהוא יוצא כנכנס עשו, שנאמר ויהי אך יצא יצא וגו', לכך אמר דוד כי גדול אתה ועושה נפלאות

הערות ותקונים

ובמס' אילנות: (צח) ד"א מסל השמים זה ירושלים. כשה ג"כ בב"ר שם ויבליקום, ובמס' אילנות ושם הגי' זה ליון, אולם מהלכת בראשית נשתבש הלשון ויש לחקן שם ע"פ התחומא כי דבריו נובעים מהתחומא שלפניו בב"ר: (צט) ומשמני הארץ זו סולת של מנחות ורוב דגן ותירוש זו שמן זיתים. וכו' בב"ר פירמא, ולדעתו ז"ל להסיק ומשמני הארץ זו שמן זיתים ורוב דגן זו סולת של מנחות, ויש להוסיף ותירוש אלו הסכים, כי הסכים בלא מין. ובב"ר ויבליקום ובמס' אילנות ומשמני הארץ אלו הקרצנות, דגן אלו הביצורים. תירוש אלו הסכים. (ובליקום במקום מסל השמים זו ליון גורם הוא מסל השמים אלו מנחות) ובב"ר שם נמצא בראש המאמר המאריך אלו הקרצנות כדכתיב עולות מחים אעלה לך. הוא הוספה חילונית ומיותר שם, רק אחד רשם בלד המדרש על המאמר השני אחר ד"א מסל השמים זה ליון, ומשמני הארץ אלו קרצנות כדכתיב עולות מחים אעלה לך" ומובא פניהם שלא במקומו כי אין שם מקומו רק כהן שדורש על ליון, וכן תראה בליקום ובמס' אילנות ששם אצל הדרכה אלו הנחורים אלו הנחלות לא נמצאת שם ההוספה הביא: (ק) ד"א ורוב דגן ותירוש אלו כהנים גדולים. זה ליתא בב"ר: (קא) יעבדוך עמים אלו בני נח. עיין בב"ר והדרש שם כנענון אחר, ומובא גם בלקט טוב, ושיין במס' אילנות הביא בתהלה כמו שהוא בתחומא לפניו (ומה תראה שהיה לפניו התחומא כ"י ופליס) ואח"כ הביא ד"א יעבדוך עמים אלו הם הכנענים אומות כמו שהוא בב"ר, וכאשר הביא שם מאמר הראשון מהתחומא נשמע, "היו גביר לאהיך אלו בני ישמעאל". וגם יש להעיר כי גם בתרגום ירושלמי ובתרגום יב"ע ג"כ יש חלוקי דרשות בזה: (קב) כשבא יעקב לברך את יהודה. ב"ר פס"ו אות ד' וילקוט שם ורש"י עה"ת ולקט טוב: (קג) שתי יציאות כתיב כאן יצא יצא. בלקט טוב הביא וז"ל אך יצא יצא שתי יציאות הללו למאמר ר' אייבו שגראה כיוצא ולא יצא לפי שפגע בשטן ועמד לו אחרי הדלת לכן נאמר יצא יצא. והעירוי שם בדערה ק"ל נראה כי היה לפניו הגי' שפגע בב"ר כמו שהיה לפני הרב רבינו בערך הערך בערך וסטרומומיאל אך יצא יצא אך יצא אינו אומר אלא אך יצא יצא וע"ע שם בדערה ק"ד: (קד) (יצחק אמר) הסגרת, ואולי היה כתוב ר' אייבו אמר, עיין בב"ר שם, שזו ראיתי בב"ר פירמא כתוב לנכון ר' אייבו אמר: (קה) החלון של יצחק היה לו ב' פאות, וכן הוא בב"ר פירמא ושם הגי' ב' פאות. ובב"ר שז"ל הפיון של יצחק ופי' האולם, ובב"ר שם אמר ר' אייבו פוליו של אבינו יצחק מפולס היה זה בא מבאן וזה בא מבאן: (קו) והריסקום בירו. נראה שז"ל והריסקום בירו, והיא מלה יונית ורומית disease שפירוץ מין כלי וקערה אשר בה מביאים המאכל על השלחן, ובכ"י פירמא הסכים המלות "יעקב ירד והריסקום בירו": (קז) מי שבאור אינו צופה אותו [שבחשיבה]. כן בהגהתי, וגם בכ"י פירמא ראיתי הגי' אינו צופה אותו שבוחר. וכן תראה בדפוס אות ו"א אך יצא יצא זה יצא זה נכנס האיד היה הדבר אלא מי שנתון בצורה אינו רואה למי שנתון בחשיבה אצל מי שהוא נתון בחשיבה רואה למי שנתון בצורה עשו ב"א מן השוק ולא ראה ליעקב שהיה לפניו מן הבית אבל יעקב ראה אותו מבפנים ונטמן אחורי הדלת: (קח) אמר ר' יהושע בן לוי. בכ"י פירמא הגי' אמר ר' יהודה הלוי וכן במאמר שלאחריו הגי' שם אמר ר' יהודה הלוי: (קט) היה צד ציד ואוסר

אתה אלהים לבדך (תהלים טו י), יודע מה נסים ונפלאות אתה עושה עם האדם הזה והוא אינו יודע, האדם הזה ישן על מטתו עומד ללבוש בגדיו, עד שהן מפלאין אם יש בו נחש או עקרב ישליכם ולא ידע בהם וניצל מהן, לפיכך א"ל דוד לך לבדך לעשות פלאים עלינו להיות מברכין אותך, שנאמר ברוך ה' אלהים וגו' (שם עז יח), במצרים עשית לנו נסים, ואנו אמרנו לך שירה על הים, א"ל הקב"ה בעולם הזה עשיתי לכם פלאים, וגאלתי אתכם משעבוד מצרים, כך אני עתיד לגאול אתכם לעתיד לבא משעבוד אדום, ולעשות לכם נפלאות, שנאמר כימי צאתך (ממצרים) [מארץ מצרים] אראנו נפלאות (מכילתא ז טו) :

[יח] (קי) אני ישנה ולבי ער (שם ה ט). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבון העולמים (קיא) אני ישנה מבית המקדש, ולבי ער בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אני ישנה מן הקרבנות, ולבי ער במצות ובצדקות. אני ישנה מן המצות, ולבי ער לעשותם. אני ישנה מן הקץ, ולבי ער לגאולה. אני ישנה מן הגאולה, (קיב) ולבי ער להקב"ה (עד) שיגאלני. (קיג) אמר ר' חייא בר אבא (היאך) [היכן] מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל, מן המקרא הזה צור לבבי וחלקי אלהים לעולם (תהלים עז טו). קור דודי דופק (שם טז), זה משה, שנאמר ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה (שמות יח ד). פתחי לי (שם טז), (קיד) אמר ר' יוסי אמר הקב"ה פתחי לי פתח (קמו) כחודה של מחט, ואני פותח לך [פתח] שיהו (קמו) אוהלות (ובצור צירות) [ובצורצירות] כנגסין בו. אחותי (שם טז), במצרים שנתאחו לי בשתי מצות, (קיו) בדם פסח ובדם מילה. רעיתי (שם טז), נתרעו לו בים, ואמרו ה' ימלך לעולם ועד (שמות טו יח), יונתי (שם טז) במרה (קיא) שנצטויתי לי כיונה במצות, תמתי (שם טז), שנתמו לי בסיני ואמרו (קיו) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד י). (קיב) שראשי נמלא של (שם טז) [שנאמר] אף שמים נמפו (שפטים ד): (קכא) ד"א אני ישנה וגו' (קכב) יעקב נתיאש לו שלא יטול את הברכות מיצחק, אלא ולבי ער ורבקה אמרה וגו' ועתה בני שמע

הערות ותקונים

ואוסרו והמלאך מתירו. עיין לעיל אות ט': (קי) אני ישנה ולבי ער אמרה כנסת ישראל. המאמר הראשון מובא מפני הדרכה השניה ד"א אני ישנה. והמאמר הראשון מובא בילקוט שם רמז תתקפ"ח בשם התנחומא, וכן נשנה המאמר בפסיקתא דרב כהנא פסקא החדש וכן בפסיקתא רבתי פסקא החדש (וכל הפסקא מהחדש בפסיקתא רבתי נעתיקה מפסיקתא הסינה המיוחסת לרב כהנא) ובמדרש חזית פסוק אני ישנה: (קיא) אני ישנה מבית המקדש. כ"ה גם בפסיקתא דר"כ וברבתי, וגם בילקוט בשם התנחומא, אבל במדרש חזית גירסא אני ישנה, עיין בפסיקתא הערה ע"ז: (קיב) ולבי ער להקב"ה (עד) שיגאלני. וכ"ה בילקוט שם בשם התנחומא ומלת "עד" שהסגרתי ליתא שם וליחא גם בכ"י פארמא. ובפסיקתא רבתי הגי' ולבי ער להקב"ה לגאלני. ובפסיקתא ובהיות הגי' ולבי ער להקב"ה על לגאלני. ועיין בפסיקתא שם הערה ט"ז שהבאתי וגם רש"י (שם ה' ז') הביא ולבי ער זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא הקב"ה שהוא לור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהסיב על עיני: (קיג) אמר ר' חייא בר אבא. בכ"י פארמא אמר ר' חייא בר אבין ובפסיקה דליכא רבתי אות טז הגי' א"ר חייא איכן מליטו כו': (קיד) אמר ר' יוסי. כ"ה גם בפסיקתא רבתי, ובפסיקתא הגי' אמר ר' איסר, ובמדרש חזית אמר ר' יסא: (קמו) כחודה של מחט. וכן מובא בילקוט שם בשם התנחומא. ובפסיקתא גם ברבתי הגי' כחרידה של מחט, והיא גי' ישרה, ועיין בפסיקתא שם הערה פ"א, ובכ"י פארמא כחרידה של מחט: (קמו) אוהלות ובצור צירות. חקתי שג"ל וכו'נדרות, עיין בפסיקתא בהערה פ"ב שם. ורואיני בכ"י פארמא המלה ג"כ משובשת ונפרדת לשתיים וצ"ו נדרות וג"ל וכו'נדרות: (קיו) בדם פסח ובדם מילה. עיין בפסיקתא הערה פ"ז: (קיא) (קיא) שנצטויתי לי כיונה. ובכ"י פארמא שגלשו, וג"ל שגלשו, עיין בפסיקתא הערה פ"ז: (קיו) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. פה חסר ונמלא לנכון בילקוט שם בשם התנחומא, וכ"ה לנכון בפסיקתא וגם ברבתי, תמתי ר' ינאי אמר תיומתי, לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני, ר' יהושע דסכנין בשם ר' יהושע בן לוי אמר מה התלומדים הללו אם חשש אחד מהם את ראשו חזירו מרגיש כך אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה (תהלים לא טו), וכן ליתא בכ"י פארמא, ואולי בילקוט הוסיף כמו שגמא בפסיקתא: (קכ) שראשי נמלא של אף שמים נמפו. בכ"י פארמא נשמע זה ומתחיל ד"א אני ישנה, ופה חסר הסיוס קולותי רססי לילה, גם עבים נמפו (שפטים טז) כמו שגמא בילקוט בשם התנחומא ובהיות בפסיקתא שם. ובפסיקתא שם מובא ג"כ אף שמים נמפו ויגייגה שם תהלים ט"ה ט', כי בשופטים ה' נאמר גם שמים נמפו וכן לירך לליין כלן: (קכא) ד"א אני ישנה. זה ליתא בכל המקומות שרשמתי במאמר שלפני: (קכב) יעקב נתיאש לו. בכ"י פארמא יעקב נתיאש וישן לו, וגם בכ"י רומי אשר ממנו הוספתי אל הפנים כל הפרשה המלה נמחקת והיה

בקולי וגו' לך נא אל הצאן וגו', והבאת לאביך וגו', א"ל הן עשו אחי איש שעיר תר',
אולי יבושני אבי וגו', א"ל אין את יודעת שכל המשחק באביו כאילו עובד ע"ז, שנאמר
והייתי בעיניו כמתעתע, ואין מתעתע אלא ע"ז שנאמר הבל חמה מעשה תעתועים
(יחזקאל י טו): והבאתי עלי קללה ולא ברכה, (קבנ) הקב"ה נתן בלבה קול דודי דופק וגו'
למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך (תהלים קכג ט): תמתי, תומתי אותה שילדה לי (שני)
תאומים, תמתי שלא היה סן רבקה, אלא הקב"ה נתן בלבה אמרה לו וכי אדם הראשון
כשהוא הוא נתקלל לא אמו נתקללה ועכשיו אני, את שלך עשה, ואם תקולל עלי
קללתך תבוא, שנאמר עלי קללתך בני וגו'. [למה] א"ל הקב"ה הרי עימרת לי לך את
הברכות, שראשי נמלא מל, מיד הלך, וילך ויקח ויבא לאמו וגו', נכנס אצל אביו
ונמל את הברכות שנאמר ויתן לך האלהים וגו' :

[יט] (קבר) כתיב והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים וגו' (מסע כ ו), והיה שארית
יעקב וגו' אלו שארית שאמר לו הקב"ה לאלהיו והשארתי בישראל
שבעת אלפים וגו' (מ"א יט ט), (קבה) ואלו הן אותן שנתפרשו בימי גדעון בשעה שאמר
לפני הקב"ה אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת הנה אני מציו וגו' (שופטים
ו ט ו), א"ל הקב"ה אני הכתבתי אודיה במל לישראל (שופטים ו ט), ואת אמרת ועל כל
הארץ חורב (שופטים ט), אפשר אני איני עושה כן, מנין שאין כתיב כאן ויעש אלהים
כן אלא ויהי כן (ש ט), מעצמו היה, אבל כי אמר (קבו) יהי נא חורב (על) [אל] הגוה
לבדה (ש ט ט), מיד ויעש אלהים כן ביום ההוא וגו' (ש ט ט), למה שכן בתוב אהיה
במל לישראל. א"ל הקב"ה (קבו) (רב העם אשר עמך) [עוד העם רב] חורד אותם אל
המים ואצרפנו לך שם וגו' (ש ז), ויהי מספר המלקקים וגו' (ש ט ט), אותם שכרעו
על ברכיהם לשותות מים רוצה ולא רוצה (קבה) היו משתחווים לע"ז, א"ל הקב"ה בשלש
מאות איש המלקקים (קבט) אושיע אתכם (ש ט ט), (קל) דמאותן שלא השתחוו עמדו אלו,
עליהם הוא אומר והשארתי בישראל שבעת אלפים וגו' (מ"א ט יט), ועליהם הוא אומר
והיה שארית יעקב וגו', במל מאת ה', (קל) שהמל סימן לתחית המתים, וכן ישעיה
אומר יחיו מתים [נבבתי יקומון וגו' כי מל אורות מלך] (ישעיה ט יט), (קלא) אמר (קלב) רב
אריסמי בשם ר' ברכיה ישעיה צווה לפני הקב"ה יחיו מתים, אותו שהיו מתגבלין
(בשבילנו, זה) נצלו, למה על שמל את בנו, וזה נשרף למה ששימר את השבת,
זה נהרג למה שקרא בתורה, על אותו הוא אומר נבבתי יקומון: (קלג) ד"א והיה
שארית יעקב וגו'. אמר ר' פנחס בן חמא אמרו לו ישראל במל את עושה אותנו,

הערות ותקונים

והיה כתוב "ויסן": (קבנ) הקב"ה נתן בלבה קול דודי דופק למען אחי ורעי. הלשון משוכם, וחסרון
הניכר ים כאן, וכו"ה ככ"י פארמא: (קבר) כתיב והיה שארית יעקב. מובא בילקוט שופטים רמז ס"ג
ובילקוט מילה רמז תקנ"ג בשם התנחומא, והתחלת המאמר מובא גם בילקוט מלכים רמז רי"ט: (קבה) ואלו
הן אותם שנתפרשו. בילקוט הג' והם אותם שהפרשו: (קבו) יהי נא חורב על הגוה לבדה. וכן הביא
הילקוט שופטים וילקוט מילה, ובקרא כתיב אל הגוה: (קבו) רב העם אשר עמך. ובילקוט שופטים ומילה
הביא רב העם אשר ארץ, ובקרא כתיב עוד העם רב: (קבה) היו משתחווים לע"ז. בילקוט שופטים נוסף
דורו של גדעון היה משתחווה לבבואה" אבל בילקוט מילה לא נמצא ההוספה הזאת: (קבט) אושיע אתכם.
בילקוט שופטים ומילה הביא אושיע את ישראל: (קל) דמאותן שלא השתחוו עמדו אלו. וזה ליתא בילקוט
שופטים ומילה: (קל) שהמל סימן לתחית המתים, זה מובא ג"כ בילקוט מילה שם: (קלא) אמר רב אריסמי
אמר ר' ברכיה ישעיה לוח. בילקוט שופטים בשם המאמר שהביא בשם התנחומא: (קלב) אמר רב
אריסמי. וכן ככ"י פארמא א"ר אריסמי. ולדעתי ים לתקן אמר רב א"ר יסמי, או המלות אמר רב נוסף
מאת המעתיק, והמלה אריסמי נחזקתה מן א"ר יסמי ומלוי שם ר' יוספי בירושלמי, עיין מנחם בירושלמי
דף ק'. והמאמר הזה ליתא בילקוט מילה שם רק נמצא בילקוט ישעיה רמז רל"ה והשמים שם האומר,
ומובא בגלגל בראשית פנ"ג אות ד' במאמר לפי שהמל סימן יפה לתחית המתים שנאמר יחיו מתים אמר ר'
ברכיה ישעיה לוח לפני הקב"ה נבלתי יקומון אותן שמתגבלין בשבילי, זה נלצב בו' הכרז למה ששקל בתורה לכן
נאמר כי מל אורות עליך השמים המלות אמר רב אריסמי והביא אמר ר' ברכיה לבד כדרך מוסדר מאוחר
שהשמים מה שלא נכון בעיניו. ויש להעיר בגלגל בראשית שם החל שני דברים שאלו ישראל שלא כהוגן אמרו
שימתי כחותם וגו' ונרשם בפנים, ככר נכתב בפסקתה עד היום כמל לישראל" כיון למאמר הפסקתה פסקא
ותאמר לון (קלג ע"ב): (קלג) ד"א והיה שארית יעקב. שובא בגלגל בראשית פנ"ג אות ב' כלשונו

אמר להם [בשאתם] זכאין, וש"ה וישכון ישראל בשח בדר עין יעקב (דברים לז כה). את מוצא אפילו צדיקים אינן מושלין בטל, (א"ל הקב"ה) [אלא הקב"ה] בעצמו, רצונך לידע בשעה שעמד אליהו ואמר אם יהיו השנים האלה טל (ומטר מ"א יז ה), ולא שמע הקב"ה [אלא היה הטל יורד, מנין שכן הוא אומר לאליהו, לך הריאה אל אחאב ואתנה [מטר] (ש יז ה), טל אין כתיב כאן, אלא ואתנה מטר על פני הארמה, מכאן שהיה הטל יורד כל אותו הזמן, מן הקב"ה, להודיעך שאין אדם שליט בטל, אלא הקב"ה, (ואמר) [כך אמר] הקב"ה לישראל, כשאתם עושים רצוני, כשם שהטל אין בריה שולטת בו, כך אתם אין בריה שולטת בכם, שנאמר והיה שארית יעקב וגו' :

[כ] (קלד) כתיב שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי (תהלים קמא ה), (קלד) וכתוב מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור (זכריה ד י) מהו מי אתה הר הגדול, (קלד) זהו מלך המשיח, ולמה קורא אותו הר הגדול, שהוא גדול מן האבות, שנאמר הנה ישפיל עבדי ירום וגשא וגבה מאד (ישעיה נב יג). (קלד) ירום מן אברהם, וגשא מן משה, וגבה ממלאכי השרת, מן אברהם שכתוב בו הרימוני ידי אל ה' (בראשית יד כג), (קלד) וגשא מן משה, שנאמר כי תאמר אלי שאהו בחיך כאשר ישא האומן את היונק (מדרש י"א יב), וגבה מן מלאכי השרת שנאמר וגביהן וגובה להם וגו' (מקרא א יח), (קלד) כמי הוא יוצא [מזרובבל, וזרובבל] מדרד, שנאמר וכן שלמה

הערות ותקונים

התנחומא והשמים שם האומר, וגם מוצא בילקום מיכה שם, ובעל הילקום השמים איזה דברים והביא מהאמר בסגנון אחר והיפך הסדר, וכן אחת שם אמר ר' פנחס בר חמא א"ל ישראל כעל אחת עושה לוהטו אמר להם כשאתם עושים רצוני של מקום כשם שהטל אין בריה שולטת בו כך אחת אין בריה שולטת בכם אחת מוצא בשם שאמר אליהו אם יהיו השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ולא שמע לו הקב"ה כעל אלא הטל היה יורד וכן הוא אומר לאליהו לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה ואתנה טל אין כתיב כאן אלא להודיעך שאין שליט בטל לך נאמר והיה שארית יעקב כעל מלך ה' וכרביבים וגו' ע"כ: (קלד) כתיב שיר למעלות כו', וכ"ה בכל פארמא, ואין עיניו לכאן, ואולי נשטם מהתחלת פ' ויאל, ושם החל לדרוש דרשה על הכתוב הזה לדרוש ה' ישמור לאהרן וצואר על יעקב, ישמור לאהרן ויאל יעקב וצואר ויאל יעקב שלם, כמו שפירש בנ"ר ריש ויאל ר' שמואל בר נחמני פתח שיר למעלות אשא עיני וסיים ה' ישמור לאהרן ויאל יעקב והסיר הסיום וצואר ויאל יעקב שלם, וממלא לנכון בנ"ר פער' אות ב' ואחר הדרשה הבוא דורש ג"כ על משיח. או הדרשה שייך לריש פ' ויאל על שם הסיום והוציא את האבן הראשה זו אבן של יעקב שנאמר וישכם יעקב בצוקר ויקח את האבן. והנאמר הזה מוצא בילקום זכריה רמז תקע"א בשם התנחומא, והתחלת המאמר מוצא גם בילקום ישעיה רמז של"ח וילקום תהלים רמז תתע"ה ג"כ בשם התנחומא, וכן מוצא בגמרא בראשית פמ"ד, גם ממלא בתנחומא הנדפס סוף פ' תולדות אות י"ד שהוסף המדפיס דפוס מאנחומא, אולם בתנחומא כ"ז ב' מאקספארד גם כ"ה ה' של מאקספארד ותנחומא דפוסים ראשונים דפוס קאנטשטאטניא דפוס ווייניא לא ממלא כל אות י"ד: (קלד) וכתוב מי אתה הר הגדול מן דוד, ובגמרא הגי' ויאל מי אתה הר: (קלד) זה מלך המשיח. וכ"ה בילקום, ובגמרא זה משיח בן דוד, ובגמרא בראשית זה משיח. (קלד) ירום מן אברהם וגשא מן משה וגבה ממלאכי השרת. בגמרא בשם ירום מאברהם וגשא משה וגבה מיעקב, וז"ל כמו שהוא בתנחומא שלפניו, וכ"ה לנכון גם בילקום בשם התנחומא: (קלד) וגשא מן משה. הרב הגאון מהר"ן חיות ז"ל בספרו אגרת בקורת (דף ה ע"ד) הביא חז"ל הרמב"ם הביא לפעמים דברים בשם חז"ל ונעלם מהאמר המקור, רק מאשר כי להרמב"ם היו לו מכתלה אשר לא זכינו לה, נוכל לשפוט כי נובעים מהמכתלה, וכן איזה ראיות ממאמרים אשר לא עודע לנו המקור ואחת מהם הוא בנ"פ מ' תשובה ה"ב כתב שמעך המשיח יהיה נביא גדול קרוב למשה רבינו, וגו' ידענו המקור, והסוד הוא בפסיקתא הובא בילקום ישעיה דרשו חז"ל ר' מאברהם וגשא משה רבינו, והרמב"ם אמר כאן קרוב למשה ולא דומה לו. וע"ע שם בהערה ג', ויש להעיר מה שהביא הגאון מהר"ן חיות בפסיקתא הובא בילקום ישעיה דרשו ר' מאברהם וגשא משה רבינו ועל מנני מה שז"ל בפסיקתא הובא בילקום ישעיה, ובאמת לא ממלא כלל בפסיקתא ולא ברבתי וילקום לא הביאו בשם הפסיקתא, עיין בילקום ישעיה רמז של"ח וילקום זכריה רמז תקע"א הביא זה בשם התנחומא לא בשם הפסיקתא. גם מה שכתב שם העיקרים פכ"ל לשל"ח הביא דברי הפסיקתא לראיה, בראשון יש לחקק פ"כ לשל"ח, ובשנית העיקרים לא הביא ג"כ זה בשם הפסיקתא, רק הביא "אמר חז"ל" ובעיקר הדבר שאר דברים דבריו מן התנחומא שלפניו, רק שיהי לנכון וכתב שאותו המלך שיעמוד מורע דוד כעל חכמה יהיה יותר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, במקום לשון התנחומא וגשא מן משה הביא רבינו ונביא גדול יהיה קרוב למשה, או הוא חיקן אחד המעתיקים, והרמב"ם כתב ונביא גדול יהיה ממשה רבינו: (קלד) ממי

רחבעם, אחיה בנו, אסא בנו, יהושפט בנו, יורם בנו, אחזיהו בנו, יואש בנו, אמציהו בנו, עזריהו בנו, [יותם בנו], אחז בנו, חזקיהו בנו, מנשה בנו, אמון בנו, יאשיהו בנו, ובני יאשיהו הבכור יוחנן, השני יהויקים, השלישי צדקיה, הרביעי שלום, ובני יהויקים, יכניה בנו, צדקיה בנו, ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו, ומלכירם ופדיה ושנאצר יקמיה חושמע ונדיבה, ובני פדיה זרובבל, ושמי, ובני זרובבל משולם וחנניה ושלמית אחותם, וחשיבה ואהל וברכיה (וחסריה) [וחסדיה] יושב חסד חמש, ובן חנניה (פלישיא) [פלישה] וישעיה בני רפיה, בני ארנון, בני עובדיה, בני שכניה, ובני שכניה שמעיה, ובני שמעיה חמוש ויגאל [ובריה] ונעריה ושפט ששה, ובני נעריה אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה, ובני אליועיני הודיהו ואלישיב ופליה ועקוב יוחנן ודליה וענני שבעה (ה'א'ג, י' עד כז). (קמ) ועד כאן פרט [לך] הכתוב (קמא) מי הוא ענני זה [כלך] המשיח, שנאמר חזה הויה (בכחיו) [לך] (בכחיו ליליא) וארו עם ענני שמיא וגו' (ה'א'ג ז יג), ומהו שבעה [מה] שכתוב במשיח, שנאמר כי מי בו ליום קטנות ושמיח וראי את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה (חנה) [אלה] עיני ה' המה (משוטטות) [משוטטמים] בכל הארץ (זכריה ד י), לכך נאמר מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור, אותו שכתוב בו ושפט בצדק דלים והוכיח במישור וגו' (ישעיה יא ג): (קמב) והוציא את אבן הראשה (זכריה סג), זו אבן של יעקב שנאמר וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן וגו' (בראשית כח יח), וכן דניאל אמר חזה הויה עד די התגזרת אבן (חלא) [די לא] בידן וגו' (דניאל ב לה), (קמג) וכתוב באדין דקו (בחדא) [בחדא] וגו', [ואבנא די מחת לצלמא הות לשור רב] (סג סג לה), (קמד) ומהו לשור (רס) [רב], מי אתה הר הגדול, ומהיכן הוא בא, דרך ההרים, שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיה נג ז), באותה שעה ישראל כוסתכלין ואומרין אשא עיני אל ההרים וגו' עזרי מעם ה' וגו': [כא] ויתרד יצחק חרדה וגו'. וז"ל לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון (משנ טו טז), מהו מערכי לב, [אם יהיה] לאדם חשבון עם חביריו, או כל עם, והוא מחשב בלבו ויאמר אם נעמוד [עמו] אומר לי כך וכך, ואני אומר לו כך וכך, עומד עלי פעמים שאחר מכל הדברים שהיה מחשב איני מדבר אלא שובב, הוי יפה אמר שלמה לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון: ד"א לאדם מערכי לב, (קמה) אמר ר' לוי ששה אברים ברא הקב"ה לאדם, ג' ברשותו וג' אינן ברשותו, ואלו הן שאינן ברשותו

הערות ותקונים

הוא יואל מזרובבל ומדוד. בילקוט ומני הוא יואל מדוד. ובגדפס ומני הוא יואל מזרובבל ומי הוא מדוד (ו'ל ומני הוא מדוד) ומסק עוד שם "ולמה נקרא שמו זרובבל מפני שטולד צבבל" והוא חוספה מנמרס סנהדרין דף ל"ח ריש ע"א זרובבל שמרע צבבל, וצאלק נראשית הג' זרובבל ממני הוא מדוד, ועיין בהרמב"ם בס' המלות ל"ח ע"ב וצ"ל המשויות צבאלור עיקר ציאת משיח, וכן צאלקת חיומן שכתב עיקר גדול שמשית יהיה מביט דוד ומרע שלמה דוקא טבע מנמרס התחומא שכתב ממני הוא יואל מדוד שנאמר וכן שלמה וגו': (קמ) ועד כאן פרט לך הכתוב. בגדפס קור המדפס דפוס מאנטובה והביט התחלת הכתוב וכן שלמה רחבעם אביה בנו וגו'. וסוים עד ודליה וענני הרי שבעה עד כאן דברי הימים עד ענני שבעה כן הוא בדפוסים הראשונים, ויש למחוק מלת "הרי" וז"ל עד ודליה וענני שבעה. ועוד הוסק המדפס הזה "עד כאן דברי הימים ז"ל עד כאן דברי הימים" והמלות עד ענני שבעה מיותרות. (קמא) מי הוא ענני זה מלך המשיח שנאמר חזה הויה (בכחיו ליליא). כן תקנתי, ובגדפס שהעתיק המדפס דפוס מאנטובה הלשון משובש ומהו ענני זה משיח (כי מי בו ליום קטנות שבעה אלה) שנאמר חזה הויה (בכחיו ליליא). המלות שהסגרת ים למחוק מן הספר ושחברצו משרה שלחריה, גם צאלקת נראשית הלשון משובש מהו שבעה מה שכתב במשיח כי מי בו ליום קטנות וגו' (שס) שבעה אלה עיני ה'. מלת (שס) יש למחוק וז"ל שבעה אלה עיני ה' וגו'. וגם חסר שם המאמר מי הוא ענני, ויש לתקן ע"פ התחומא: (קמב) והוציא את האבן הראשה זו אבן של יעקב כו'. וכן הוא בילקוט וזכריה צסס התחומא, ומובא גם צאלקת נראשית, אולם המדפס דפוס מאנטובה השמיט שורה שלמה, וכן איתא לפיני בגדפס: והוציא את האבן הראשה וגו' מה כתיב אחריו צאלקת דקו כחדא. חסר וז"ל והוציא את האבן הראשה [זה אבן של יעקב שנאמר וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן וגו' וכן דניאל אמר חזה הויה עד די התגזרת אבן די לא צידין וגו'] מה כתיב אחריו צאלקת דקו כחדא: (קמג) וכתוב צאלקת דקו. זה חסר צאלקת נראשית: (קמד) ומהו לשור רב. תקנתי שז"ל לשור רב, זה חסר בגדפס בנמרס דפוס מאנטובה, ויש לתקן בתחומא שז"ל לכך נאמר מי אתה הר הגדול: (קמה) אמר ר' לוי ששה אברים ברא הקב"ה

החוטם והעין והאוזן, כיצד אדם עובר בשוק פתאום והיו מעשנין לפני ע"ז ולא היה מבקש להריח, ואעפ"י שאין מבקש להריח מה יעשה, הוי החוטם שאינו ברשותו, ואף העין אינו ברשותו, כיצד היה עובר בשוק, וראה עבירה ולא היה מבקש מה יעשה, למה שאין העין ברשותו, ואף האוזן אינו ברשותו, כיצד היה מהלך ושמע אדם מהרף ומגדף, ולא היה מבקש לשמוע גדופים, ועוד שהיה חייב בקריעת בגדים, (קמו) דאמר ר' שמעון אחד השומע ואחד המגדף חייב בקריעת בגדים, (קמו) משרבו הגדפנין יש לך לפסוק, הוי (קמה) אין אדם יכול לשמוע בלסימיה, ומה יכול לעשות ואזניו אין ברשותו. ואלו הן ג' שברשותו, הפה והיד והרגל, היד אם מבקש אדם לנגוב נוגב, הרגל אם מבקש להרוג בידו הורג, ואם לאו אינו הורג, הרי היד, הרגל אם מבקש אדם להלך ברגליו לעבוד ע"ז הולך, ואם לאו אינו הולך, ואם מבקש לעשות מצוה הוא עושה, ואם לאו אינו עושה, והפה אם מבקש אדם לדבר [בין טוב ובין רע] הוא מדבר, ואם לאו אינו מדבר, הוי לאדם מערכי לב :

[כב] ד"א ויהרד יצחק חרדה גדולה עד מאד. (קמו) אמר ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא, אין אדם אומר גדולה עד מאד אלא שהיתה אחרת לפניו, ומה שתי חרדות חרד יצחק, אחת בחר המוריה, כשעקדו אביו ונטל את המאכלת לשחטו, נגלה הקב"ה על המלאכים, ופתח את הרקיע, ויצחק נשא עיניו וראה חדרי המרכבה וחרד ונודעו, וכאן חרד חרדה והיתה גדולה מן הראשונה, להלן ראה את הקב"ה ואת חדרי המרכבה ואת המלאכים וחרד, וכאן כשביל שנכנס יעקב ונטל את הברכות והיתה חרדתו גדולה מאותה חרדה, ולמה חרד, אמר נתן החבר בשם ר' אחא ור' יהודה הלוי ב"ר שלום בשם ר' יוחנן, (קנ) כשנכנס יעקב נכנס גן עדן עמו, שנאמר וירח את ריח בגדיו וגו' (בראשית כז כז) והרי לא לבש אלא בגדי עזים, שנאמר ואת עורות גדיי העזים הלבישו על ידי וגו' (שם שם טו), ואין לך ריח רע בעולם מן השמץ של עזים, (קנא) ומהו וירח את ריח בגדיו, יש דורשים לומר הקטורת העתידה לעשות בבית המקדש הפיח הקב"ה ריחה בבגדיו של יעקב, אבל כשנכנס עשו הרשע, (קנב) ר' אחא ור' יוחנן אמרו (קנ) נכנסה גיהנם עמו, שנאמר בבא רשע בא גם בו

הערות ותקונים

לאדם. ע"ן צ"ר פס"ז אות ג' ומונח צילקוס חולדות רמז קס"ז וצילקוס מלכים רמז ר"צ צסס צ"ר אמר ר' לוי ששה דברים משמשין את האדם, מונח צסגטן אחר ממה שהוא לפניו, וכן צתחומא הגדפס חולדות אות י"ב הוא ג"כ צסגטן אחר וצתרחבת דברים: (קבו) דלמר ר' שמעון אחד השומע. צירושלמי מ"ק פ"ג ה"ו (פ"ג ע"ב) וסנהדרין פ"ז ה"י (כה ע"ב) איתא תני ר' הושעיה אחד ששמע קללת השם מישראל ואחד ששמע קללת השם מן הכוי חייב לקרוע: (קבו) משרבו הגדפנים. צירושלמי שם משרבו הגדפנים פסקין מלקרוע. וצנמרה צבלי מ"ק כ"ו ע"א סנהדרין פ"י ע"א איתא רב אחד השומע ואחד השומע מן השומע חייב לקרוע: (קבח) אין אדם יכול לשמוע בלסימיה. ז"ל בלסימיה, וביא יוית $\beta\lambda\alpha\sigma\phi\eta\mu\epsilon\lambda$ ופי' חירוף וגידוף, ע"ן ערוך ערך בלסימיוסון, וזכ"י פארמא צעשות אין אדם יכול לשמוע כל סתומה וז"ל בלספומה: (קכט) אמר ר' לוי צסס ר' חמא בר חנינא כו'. צכ"י פארמא הסרים המלות „בר חנינא". צצ"ר פס"ז אות ג' ומונח צלקס סוב ויהרד יצחק חרדה גדולה וגו' אמר ר' חמא בר חנינא מלך מחרדה שחרד על גבי המונח, ע"כ. וצנדרס חולדות אות י"ג איתא כך אמר ר' לוי צסס ר' חמא בר חנינא שתי חרדות חרד יצחק אחת על גבי המונח ואחת כשנכנס עמו ואין אהי יודע איהו מהן גדולה אלא ממה שאת קורא כלן גדולה עד מלך אהי יודע שזו גדולה: (קנ) כשנכנס יעקב נכנס גן עדן עמו. שנה צצ"ר פס"ה אות ג' ג"כ צסס ר' יוחנן וכך איתא שם וירח את ריח בגדיו אמר ר' יוחנן אין לך דבר שריו קשה מן השמץ הזה של עזים ואת אמרת וירח את ריח בגדיו, אלא צעשה שזכנס אצלו יעקב אלא אצלו נכנסה עמו גן עדן וצעשה שזכנס עמו נכנסה עמו גיהנם, וכן הוא צרש"ה עה"ת (חולדות כז כז, ושם שם ל) וכן מונח צלקס סוב, וזכ"י פארמא הסרים המלות „ר' יהודה הלוי צ"ר שלום צסס ר' יוחנן": (קנא) ומהו וירח את ריח בגדיו הקטורת כו' יש דורשים לומר. צכ"י פארמא יש דורשין לומר הקטורת כו'. וכן צתחלת המלך נלמר שם יש דורשין, לומר אין ריח רע כו': (קנב) ר' אחא ור' יוחנן. צצ"ר פס"ז אות ג' גירסא אחרת, האמאר האחרון יצחק רואה צביאתו של עמו מרתחא הבית הוא צסס ר' אחא, וכך איתא שם אמר ר' יוחנן מי שיש לו שני צבים אחד יוצא ואחד נכנס חרירי אחמא, אלא צעשה שזכנס עמו אלא אצלו נכנסה עמו גיהנם רבי אחא אמר התחיל סתלי הבית מרתחיס, וכן מונח צילקוס חולדות רמז קפ"ו צסס צ"ר ושם בגי' ר' נתן צסס רבי אחא: (קנ) נכנסה גיהנם עמו שנלמר צבא רשע בא גם בו

ועם קלון חרפה (פס' יח ג), יצחק רואה בביאתו של עשו מרתית הכית ורואה את גיהנם, התחיל מצעק וחרד, שנאמר ויהרד יצחק הדרה וגו': [ויאמר מי אפוא] מהו מי אפוא, מי איפה, (קנר) אמר יצחק רבון העולמים מי נאפה בתוך התנור הלזה, אני או יעקב בני, א"ר הקב"ה לא אתה ולא יעקב בנך, אלא מי הוא הצד ציד, זה עשו, שנאמר ויהי עשו איש יודע ציד :

[כג] (קנה) ד"א למה חרד, על שבידך לקמן קודם לגדול, שכך היה בדעתו לברך את שניהם, וקרא לעשו לברכו תחילה שהיה גדול, ואח"כ ליעקב, כך היה מחשב, למה שקשה לפני הקב"ה לעקור שלשלת היחסים, לעקור את הבכורה ממקומו. והרי לא קרא אלא לעשו, מנין אתה אומר שהיה מבקש לברך את יעקב, ממה שהוא אומר יעקב (ואמר) [לאמר] והבאתי עלי קללה ולא ברכה, אמר לה עוד ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף אינו מברכני, [את] חרד יצחק, אלא שאמר מה עון בידי שנתקלקלה שלשלת היחסים על ידי לברך לאת הקטן ואחר כך הגדול, וכן אתה מוצא בכל מקום משה קודם לאהרן, וכשיבא ליחוס, אהרן קודם למשה, שנאמר ואלה תולדות אהרן וישיש (פס' ג ח). אמר ר' אבא בשם ר' יוחנן דבית גוברין אף ראובן כשהגיע אותו המעשה על ידו ונתן אביו בכורת ליוסף, שנאמר ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו (ליוסף) [לבני יוסף בן ישראל] (פס' ט ח), מכאן שהבכורה ליוסף, אבל ביחוס לא יכול לעקור בכורתו ממנו, שנאמר בני ראובן בכור ישראל (שמות יד), כי הוא היה הבכור אין כתיב כאן, אלא כי הוא הבכור, וכן בניו של נח יפת הוא היה הגדול, ומפני שהיה שם צדיק הוא מונה אותו ראשון בכל מקום, שנאמר ויהיו בני נח היוצאים בן התבה שם וחס ויפת (בראשית ט ט), אבל ביחוס מזכיר ליפת שהוא גדול, שנאמר ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול (פס' כח). (קנו) אמר ר' תנחומא ויש לך ללמוד דער גדולה ששם הוא היה שני ליפת, אלא את מוצא שנה מוליד בן חמש מאות שנה, כתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה (פס' כג), והמבול היה בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו', וכתיב בשם הוליד בן כאה שנים (חסר שנים) [שנתים אחר המבול]. שנאמר אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול (פס' יא י), אם הוא היה הגדול לא היה צריך לומר אלא ויולד את ארפכשד בשנת המבול, אלא את למד שיפת היה גדול משם ב' שנים שיעור עיבורי, אף כאן לא חרד יצחק, אלא שנאמר מה חמא יש בידי שבידכתי את הקטן לפני הגדול ושניתי חסד, יצא יעקב ונכנס עשו שנאמר אך יצא יעקב וגו' (פס' כו ט), אמר לאביו אני [בנך] בכורך עשו, התחיל

הערות ותקונים

מוצא צלקת משלי רמו תק"ו בשם התנחומא : (קנר) אמר יצחק רבון העולמים מי נאפה בתוך התנור הלזה, וכן צ"ר שם בשם ר' אחא מי הוא זה שהוא עתיד ליאפות כאן אני או בני יעקב אמר לו הקב"ה לא את ולא בך אלא הוא הצד ציד הוא, וכן מוצא צלקת טוב מי ייאפה הכא, י"א צד קול ואמר הצד ציד הרגיל לצוד ציד בכל יום ומי הוא זה זה עשו ודרש איפא לטון אפיה : (קנה) ד"א למה חרד על שנתן לקטן, לזה המאמר כוון רש"י בפירושו פס"ת (בראשית כו לו) שהביא חז"ל תנחומא למה חרד יצחק אמר שמה עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס התחיל עשו מלעקב ויעקבני וספמתי ח"ל אביו מה עשה לך ח"ל את בכורתך לקח אמר בך הייתי מזר וחרד שמה עברתי על שורת הדין עכשיו לבכור ברכתני גם ברוך יהיה, ועיין בזכור לאברהם שכתב בתנחומא שלמיני ליחא המאמר, אולם רש"י כוון לתנחומא כ"י שלפניו. ובצ"ר פס"י וילקוט רמו קט"ו ולקח טוב (תולדות כו לו) איחא בך אמר ר' לוי לפי שהיה אביו יצחק מתפחד ואומר האמר שלא עשיתי כשורה שעשיתי את שאינו צדור צדור כיון שאמר את בכורתך לקח אמר יאות ברכתני : (קנו) אמר ר' תנחומא ויש לך ללמוד. בצ"ר פס"י אות ז' אין אט יודעים אם שם הוא הגדול אם יפת הוא הגדול מן מה דכתיב אלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול הוי יפת הוא הגדול, ורש"י בפירושו פס"ת (בראשית יא כח) הביא חז"ל אחי יפת הגדול איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול, שהרי בן ח"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמאם שהגדול צנניו היה בן מאת שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול, עכ"ל. וכיון דכתיב התנחומא ור"ל אם כי הגדול צנניו היה צנח המבול ק' שנה ושם לא הגיע לך' שנה עד שנתים אחר המבול שמה מינה דיפת הוי

אביו אומר מי הוא זה שנכנס ונטל את הברכות, א"ל רוח הקודש יעקב הוא, א"ל ואוכל מכל (בראשית כו ג), (קנז) אומר ר' יצחק מכל אשר ברא הקב"ה בששת ימי בראשית טעם יצחק באותו התבשיל, ור' יהודה הלוי ב"ר שלום בשם ר' אייבו אמר ממה שצפון לצדיקים לעתיד לבא טעם יצחק באותו התבשיל, [א"ל יצחק כל מה שברא הקב"ה מעבתי באותו תבשיל] א"ל עשו אבא [אמור לי] מה הוא אותו התבשיל, א"ל יצחק (קנז) שואל אני את פריאנון מעמתי בו, (קנז) א"ל עשו אבא אמור לי עיקר, א"ל בשר היה, ר' הנניה ב"ר יצחק אמר כיון ששמע עשו כן התחיל טופח על פניו, אמר אוי לו לאותו האיש, שנאמר (ויזעק וזעקה) [ויצעק צעקה] גדולה ומרה וגו' (ס נז), אמר עשו נזיר של עדשים האכילני וגתתי לו בכורתי, ולאבא האכיל בשר, צריך את לידע מה ברכות בירכו, התחיל מצעק ואומר הכי קרא שמו יעקב וגו' (ס נז) א"ל אביו ומה אעשה לך, א"ל כבר לקח את בכורתי, א"ל יצחק על הדבר הזה הייתי מוצר ואומר שמא עברתי על מצות הדין וברכתי את הקמן לפני הגדול, עתה (קנז) שכבר ברכתיו גם ברוך יהיה:

[כד] ויאמר בא אחיך במרמה וגו', היה אומר על צדיק במרמה ח"ו (קס) אלא בא עליך ברמיות: ויאמר הלא אצלת לי (קסא) ברכה, (קסא) אמר ריש לקיש זה אחד משלשה בני אדם שבאו בעקיפין על הקב"ה, א"ל עשו אילו היינו שנינו צדיקים לא היה לאלהיך ברכות לברך את שנינו, ואמר ליה הקב"ה יסכר פיך, הרי יעקב מברך לשנים עשר שבטים, ולא כשהוא מברך לזה מברך לזה, אע"פ כן נתמלא עליו רחמים, בא לברכו (קסב) ונסתלקה שכנתו ממנו, (קסג) התחיל להתפלל ואומר יוחנן רשע (ישעיה טו י), (קסד) א"ל כל למד צדק (ס), א"ל זה אתה מובקש לברך. עתיד הוא להחריב את ביתי ולעריב (קסה) את הארצות והמונות, שנאמר בארץ נבוותות יעול (ס), א"ל יצחק תן לו בעולם הזה, ובל יראה גאות ה' (ס), (קסו) לעתיד לבא (קסז) שאננקי הוא לי, לפרוע לו הכבוד שכבדני, מיד תלה עשו את עיניו למעלה ובכה, שנאמר וישא עשו קולו ויבך, אמר הקב"ה אעפ"י שהוא רשע החניף לו. (קסח) אמר

הערות ותקונים

הוא הגדול, ועיין גס כפ"ר רש"י המיוחס לו כז"ר ס: (קנז) אמר ר' יצחק. כז"ר פס"ז אות ב' ח"תא כך ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר מכל מה שנברא בששת ימי בראשית, ר' נחמיה אומר מכל טוב שהוא מתוקן לעתיד לבוא, וכן נידפס סוף אות י"א מכל מה שנברא הקב"ה מששת ימי בראשית היה בלחות תבשילין, ועיין ציפ"ת שכתב מכל מה שנברא בששת ימי בראשית אין רק דרך הפלגה זו, וכן דברי ר' יהודה מובא בלקח טוב: (קנז) שואל אני את פסאטון טעמתי זו. ס"ו יוחן פסאטון ועיין ערוך ערך פסיון ובהערת הרמ"ל ס: (קנז) א"ל עשו אבא אמור לי עיקר א"ל בשר היה. כז"ר פס"ז אות ב' אמר לי עיקרו של דבר מה האכילך אמר לו איני יודע אלא טעם הייתי טעם פת טעם בשר טעם דגים טעם חגבים כל מעדנים שבעולם, אמר ר' ברכיה כיון שהזכיר בשר מיד בכה אמר אני קטנה אחת של עדשים האכילתי ונטל את בכורתי אחת שהאכילך בשר על אחת כמה וכמה: (קנז) נראה דל"ל עתה שלבכור ברכתי ועיין לעיל בהערת קס: וכן כתב אלא בא עליך ברמיות. כז"ר פס"ז אות ד' ר' יוחנן אמר בא בחכמת תורתו, וכן כתב הרד"ק בחכמתא כמ"ס (משל ח) אני חכמה שכנתי ערמה וכמו שדרשוהו בסופו כ"א ע"ל. וכן כתב בחכמתא, וכן הביא רש"י במדמה בחכמה, וכן הביא בעל לקח טוב: (קסא) ברכה. עד כאן חסר ככ"א אקספארד ומתחיל מן מלת "ברכה". עיין לעיל בהערת א': (קסא) אמר ריש לקיש זה אחד מג' בני אדם שגאו בעקיפין על הקב"ה. ככ"י רומי ובכ"י פארמא אמר רש"י, ועיין סנהדרין דף קא ע"ב שגשג באו בעליה אלו הן קין עשו ומשה, ופירש"י שגאו בעליה שלא באו לבקש לפני הקב"ה בהפלה אלא באו בעליה שאלוהו דברים של יצוה שאין להם תשובה: (קסב) ונסתלקה שכנתו ממנו. ככ"י רומי ונסתלקה רוח הקדש ממנו: (קסג) התחיל מתפלל ואומר יוחן רשע, כז"ר פס"ז אות ה' ומוצא בילקוט תולדות רמז קס"ו וילקוט ישעיה רמז רנ"ז בשם כז"ר ר' שמלאי ואמרי לה בשם רבי אבהו אמר לו הקב"ה כך היית אומר ולכה איפוא א"ל יוחן (ישעיה כו) א"ל רשע הוא א"ל כל למד דק לא כיבד את הוריו א"ל הקב"ה כחצ"ר נכוותה ישול עתיד הוא לפסוק ידו בזהמ"ק, א"ל א"כ השפיע לו שלום בעולם הזה וכל יראה גאות ה' לעתיד לבא. ע"כ: (קסד) א"ל כל למד דק. ככ"י רומי א"ל הקב"ה כל למד דק: (קסה) את הארצות והמונות. ככ"י המלטה משבשבות, והמלטה והמונות קשה בהנה. ובכ"י פארמא במקום ולעריב את הארצות איתא שם ולעריב את הארצות: (קסו) לעתיד לבא. ככ"י רומי נעלם הבא: (קסז) שאננקי הוא לי. הרי מלה יומית ופי' דוחק וארוב, ובכ"י רומי נעלם שאננקי הוא לי: (קסח) אמר ר' אלעזר ג' דמעות ארזי עשו. מובא בילקוט תולדות רמז קס"ב בשם התנחומא והשמיס

ר' אלעזר שלש דמעות הוריד עשו, אחת מימינו ואחת משמאלו, ואחת נסתלקה בתוך עינו, אמר הקב"ה הרי הרשע היה בובה על חיו מה אני מחזירו ריקס, מיד אמר לאביו שיברכו, וז"ה האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש (תהלים פו). (קטט) אמר ר' אבין בשם ר' אחא, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם ומה עשו הרשע על שהוריד שתי דמעות (קע) נתמלא עליו רחמים מיד, אנו שדמעתינו תדירה ביום ובלילה כלם על אחת כמה וכמה, שנאמר היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (שם מז ד), עד עכשיו לא הגיע הקץ שנתמלא עלינו רחמים, אמר דוד שמעה תפילתי ה' ושוועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש (שם נט יג), אמר להם הקב"ה אפרע לעשו הרשע כבוד אבותיו וארוממנהו ואחר כך אני בא וכדומים אתכם, ופורע (להם) [לכם] מה שפעלתם, ומה שפעלו אבותיכם שנאמר ארום בנוים ארום בארץ (שם מו יא), אלא שאמר הקב"ה ליעקב והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כג יד), וכתוב כי [תהיו] אתם ארץ חפץ (מלאכי ג יב), אמר לו עשו ברכני גם אני אבי, א"ל יצחק במה אני מברך, (קעא) אמר ר' ברכיה אמר לו אדון עשיתי לך כל מה שאני מברך, לו אני מברך, למה כל מה שהעבד מסגל, לאדוני הוא מסגל. הוי גביר לאחיק שאמר יצחק ליעקב ברכה שביעית היא, ויצחק הגיה עשר ברכות שבירכו ולא אמר לו אלא הן גביר שמתיו לך, אלא אמר לו כל מה שאתה סבור שאני מברך איני מברך אלא לו, למה שהעבד כל מה שיש לו לאדוני הוא, כך במצרים אע"פ שנשתעבדו להם, בצאתם הן נוטלין כל מגולתם, וכן שלשים ואחד מלך ישראל מגלים אותם מארצם ונוטלין ממזונם, ואף כך מה אומות העולם עכשיו בוזים את ישראל, וישראל הם נגלים לה', שנאמר והיה סחרה ואתננה קודש (קעב) לה' (צבאות) לא יאצר ולא יחכן כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק (ישעיה כג יח): חסלת פרשת תולדות

פרשת ויצא

[א] ויצא יעקב. (א) וז"ה דרך אויל ישר בעיניו (משלי יב טו), זה עשו הרשע, דכתיב למעלה וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו' וילך עשו אל ישמעאל וגו' (בראשית כח טו), (ב) הוסיף צרה על צרה, ושומע לעצה חכם (משלי טז), זה יעקב, (ג) שנאמר ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול (בראשית כו מז), אימתי מתנחם כשיהרג אותך,

הערות ותקונים

סס האומר, והמאמר נשנה גם במדרש שו"ם מזמור פ' ומונב בילקוט תהלים רמז תתכ"ח בשם המדרש ר' אלעזר אומר שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעינו אחת מעינו הימין ואחת מעינו השמאל, והשלישית קשורה בעינו שנאמר ותשקמו בדמעות שלש, שלש אינו אומר אלא שלש. ובכ"י רומי הג' ואחת נחלת בתוך עינו. ובכ"י פאראמא ואחת נסתלקה בתוך עינו: (קטט) אמר ר' אבין. במדרש שו"ם ר' אבין אמר ואית דאמרי משמיה דרבי שמלאי, ובילקוט תהלים רבי אומר ז"ל רבי אבין אמר: (קע) נתמלא עליו רחמים מיד. במדרש שו"ם בזכות ג' דמעות השלמת אותו ככל העולם ונתת לו שלום בעולם הזה, לכשתצא לראות עלנכון בנך שעיניהם זולגות בכל יום ודמעות הדורס כלם: (קעא) אמר ר' ברכיה א"ל אדון עשיתי לך כו'. וכן בכ"י פס"א אות ה' אמר ר' ברכיה הן גביר שמתיו לך ברכה שביעית ולמה הוא אומרה לו תחלה אלא א"ל מלך עשיתיהו עליך ובדבריך שנו הן כו'. וכן מובא בלקח סוג וברש"י ע"ה: (קעב) לה' (צבאות). המלה נכחות הסגרתו, כי יתחל בקרא, וכן בכ"י רומי ובכ"י פאראמא יתחל:

(א) זש"ה דרך אויל ישר בעיניו. בתחומא הגדפס לא נמלאו להדפוס מפ' ויאל שלפניו בכ"י, ומונב מאמר זה בילקוט משלי רמז תתקמ"ט בשם התחומא. ובילקוט שם בשעט דרך אויל ישר בעיניו כי הוא מקרא במשלי כא ז' וכאן דורש על הכתוב דרך אויל ישר בעיניו. רק בילקוט העתיק כמו שמלא בשעט בכ"ר סוף פ' תולדות (אות יב) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו והס"ד כל דרך אויל ישר בעיניו (משלי כא כו), ושומע לעצה חכם (שם יב) זה יעקב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך. ובמדרש יש לתקן שז"ל דרך אויל ישר בעיניו כמו שהיה הרש"ש, גם יש לתקן במדרש ע"פ התחומא דרך אויל ישר בעיניו מה עשו וכו' כמו שהוא בתחומא, והמאמר זה שמשון הוא הוספה מאוחרת. גם מובא זה המאמר באגדת בראשית פמ"ה אות א': (ב) הוסיף לרה על לרה. וכו"ה באגדת בראשית, ובילקוט הגי' הוסיף כאב על כאב, הביא כלשון הכ"ר סוף תולדות (אות יג) אמר ר"א אלו הוויא הראשונות ופה היה אלא על משו כאב על האב: (ג) שנאמר ויגד לרבקה. כ"ה גם באגדת בראשית, ובילקוט שם סיים ושומע לעצה חכם זה יעקב שז"ל:

וישמע